Sisekaitseakadeemia

Politseikolledž

Eero Svarval

HÄDAKAITSE ÕIGUSVASTASUST VÄLISTAVA ASJAOLUNA

Lõputöö

Juhendaja:

Priit Männik

Tallinn 2007

ANNOTATSIOON

SISEKAITSEAKADEEMIA

Politseikolledž	05.2007
Hädakaitse õigusvastasust välistava asjaoluna	
Eero Svarval	allkiri:
Käesolev töö on kirjutatud eesti keeles ning töö pikkuseks on 64 lehekülge. Uurimisobjektiks on hädakaitse instituut Eesti karistusõiguses. Autori eesmärgiks on töös välja tuua, miks ja millal on menetlejal vaja hinnata hädakaitse küsimust ning milles seisneb õigusvastasuse tasandi olulisus, selgitamaks võimaliku eksliku või ebapiisava hinnangu andmise põhjuseid hädakaitse küsimuses kohtueelses- ning kohtumenetluses. Töö eesmärgiks on samuti analüüsida, millal tekib isikul hädakaitseõigus ning millal on tegemist hädakaitse piiride ületamisega. Uurimismeetodina kasutas autor õigusaktide, Põhja Politseiprefektuuris prokuratuuri loal lõpetatud kriminaalasja lõpetamise määruses väljatoodud menetleja seisukohtade ning Riigikohtulahendites väljendunud kriminaalkolleegiumi seisukohtade analüüsi. Kuna hädakaitse kaasused tingivad erineva argumentatsiooni, mis võib viia ekslike hinnangute andmiseni, on autor käesolevas töös toonud välja põhilised hädakaitse instituuti puudutavad asjaolud kohtueelses- ja ka kohtumenetluses. Tulemuseks ning väärtuseks on autori poolt koostatud töö, kus on kirjas, mida peab menetleja hädakaitse kaasuste lahendamisel silmas pidada. Käesolev töö on kokkuvõttev abivahend menetlejale kaasuste lahendamisel ning ei pretendeeri erinevate autorite poolt koostatud õppevahendina kasutatavatele teostele ning õppematerjalidele.	
Võtmesõnad : õigusvastasus, hädakaitse, rünne, kaitseseisund, kaitsetegevus, hädakaitse piir,	

kriminaalmenetlus, kohtumenetlus.
Säilitamise koht: Sisekaitseakadeemia eriraamatukogu, Politseiameti raamatukogu
Kaitsmisele lubatud: Juhendaja: Priit Männik allkiri:

ANNOTATSIOON 2
MÕISTETE JA LÜHENDITE SELGITUSED 5
SISSEJUHATUS 7
1. ÕIGUSVASTASUSE TASANDI OLULISUS NING KOHT DELIKTISTRUKTUURIS 9
1.1 Õigusvastasuse mõiste 9
1.2 Koht deliktistruktuuris 10
2. HÄDAKAITSE 13
2.1 Hädakaitse mõiste 13
2.2 Hädakaitse lubatavus 14
2.3 Hädakaitse tsiviilõiguses 15
3. HÄDAKAITSEÕIGUS 17
3.1 Kaitseseisund 17
3.1.1 Rünne 17
3.1.2 Ründe tuvastamine 18
3.1.3 Vahetu rünne 21
3.2 Kaitsetegevus 24
3.2.1 Kaitsevahendi sobilikkus 27
4. HÄDAKAITSE PIIRIDE ÜLETAMINE 29
4.1 Kaitsetegevuse hindamine 29
4.2 Provokatsioon 30
4.3 Ekspertiisi korraldamisest 31
5. TÕENDAMISPROBLEEMID 35
5.1 Süütuse presumptsioon kriminaalmenetluses ja in dubio pro reo kohustus 35
5.2 Ex ante hindamine 38
6. RIIGIKOHTULAHENDITE ANALÜÜS 41
6.1 Vahetu ründe tuvastamine 41
6.1.1 Riigikohtulahendi 3-1-1-17-04 analüüs 41
6.1.2 Hädakaitseseisundi tuvastamine 42
6.1.3 Kaitsetegevuse hindamine 43
6.2 Provokatsioon 46
6.2.1 Riigikohtulahendi 3-1-1-95-06 analüüs 46
6.2.2 Hädakaitse ja hädaseisundi eristamisest 48
6.2.3 Süüline hädaseisund ning provokatsioon hädakaitses 49
6.3 Kui rünne ei vasta süüteokoosseisule 51
6.3.1 Riigikohtulahendi 3-1-1-111-04 analüüs 51
6.3.2 Varasem seisukoht ning selle muutmine 52
6.3.3 Sotsiaaleetiline konflikt 53
6.4 Tõendite hindamine 54
6.4.1 Riigikohtulahendi 3-1-1-43-02 analüüs 54
KOKKUVÕTE 58
ZUSAMMENFASSUNG 62
VIIDATUD ALLIKATE LOETELU 63

MÕISTETE JA LÜHENDITE SELGITUSED

Apellatsioon – edasikaebamine teise astme kohtule esimese astme kohtu jõustumata otsuse peale[1]

Asteeniline afekt – hirmust, ehmatusest või kurbusest järsult tekkinud tundehäire[2]

AÕS – Asjaõigusseadus

Deliktistruktuur – kolmeastmeline teo karistatavuse hindamise skeem

EIÕK – Euroopa Inimõiguste Konventsioon

Ekstensiivsusekstsess – isik kaitseb ennast olukorras, kus rünne ei ole veel alanud või on juba lõppenud[3]

Empiiriline õigusvastasus – ründaja käitumine selliselt, nagu ta õiguskorras käituda ei tohi[4]

Ex ante *ld* – enne, lähtudes eelseisvast

Ex post *ld* – lähtudes toimunust

Formaalne õigusvastasus – normivastane käitumine[5]

In dubio pro reo *ld* – kahtluse korral süüdistatava kasuks

Intensiivsusekstsess – reegeljuhtum, mille korral hädakaitseseisund on tegelikult olemas ning isik tegutseb vahetut rünnet tõrjudes[6]

KarS – Karistusseadustik

KarSK – Karistusseadustiku kommenteeritud väljaanne

Kassatsioon – apellatsioonikohtu otsuse edasikaebamine kõrgemale kohtule, kes teostab jõustunud otsuste juriidilist kontrolli esitatud kaebuste piires[7]

KrK – Kriminaalkoodeks

Materiaalne õigusvastasus – normirikkumine, mis tekitab hüvedele tegelikku kahju[8]

PS – Põhiseadus

PSK – Põhiseaduse kommenteeritud väljaanne

---

[1] Maurer, K. 2000. Õigusleksikon. Tallinn: Kirjastus Interlex, 27.
[2] Randma, P. 2005. V, Juridica. 321-331.
[3] Sootak, J. 2003. Õigusvastasus. Süü. Tallinn: Kirjastus Juura, 58.
[4] *ibid*, 42.
[5] Maurer, K. 2000. Õigusleksikon. Tallinn: Kirjastus Interlex, 386.
[6] Sootak, J. 2003. Õigusvastasus. Süü. Tallinn: Kirjastus Juura, 58.
[7] Maurer, K. 2000. Õigusleksikon. Tallinn: Kirjastus Interlex, 118.
[8] *ibid*, 386.

Putatiivhädakaitse – topelteksimus, kus isik peab end ekslikult hädakaitseseisundis olevaks ning ületab ühtlasi end kaitstes hädakaitse piire[9]

RKL – Riigikohtulahend

RT – Riigiteataja

Süütuse presumptsioon – põhimõte, mille kohaselt peetakse igaüht, keda süüdistatakse kuriteos, süütuks seni, kuni tema süü ei ole seaduse kohaselt tõendatud[10]

TsÜS – Tsiviilseadustiku üldosa seadus

[9] Sootak, J. 2003. Õigusvastasus. Süü. Tallinn: Kirjastus Juura, 58.
[10] Maurer, K. 2000. Õigusleksikon. Tallinn: Kirjastus Interlex, 244.

SISSEJUHATUS

Käesoleva töö eesmärgiks on välja tuua, miks ja millal on menetlejal vaja hinnata hädakaitse küsimust ning milles seisneb õigusvastasuse tasandi olulisus. Autor analüüsib, millal tekib isikul hädakaitseõigus ning millal on tegemist hädakaitse piiride ületamisega ning koostab kirjanduse, õigusaktide ning kohtupraktika põhjal töö, mis on abivahendiks menetlejale õiguslike eksimuste vältimiseks kaasuste lahendamisel. Uurimisobjektiks on hädakaitse instituut Eesti karistusõiguses.

Seadus annab inimestele enese ning teiste elu, tervise ning vara kaitseks õigused. Sellistel juhtudel, kus toimub rünne mingile õigushüvele, nõuab tekkinud olukord ohusituatsiooni hindamist ning käitumist. Vale hinnangu andmine ründe ohtlikkusele ajas ja ruumis ning ebaõige kaitse võib viia hädakaitse piiri ületamiseni. Avalikkus on viimasel ajal pööranud tähelepanu hädakaitse juhtumitele, kus teravdatud tähelepanu all on ka politsei tegevus. Probleemina saab käsitleda võimaliku eksliku või ebapiisava hinnangu andmist hädakaitse küsimuses kohtueelses- ning kohtumenetluses. Lähtudes eelnevast püstitab autor järgneva hüpoteesi: hädakaitse kaasuste lahendamine nõuab menetlejalt põhjalikku analüüsi ründesituatsiooni hindamisel.

Uurimismeetodina kasutab autor dokumentide võrdlust ja analüüsi. Valimi moodustavad õigusaktid, mis reguleerivad kriminaalmenetlust ning karistusõigust, samuti ka Riigikohtulahendid aastast 1996-2006, millest autor valib analüüsiks 4 lahendit. Lisaks vaatleb autor Põhja Politseiprefektuuris kriminaalasja nr 05230XXXXXX prokuratuuri loal lõpetamise määrust, millest autor toob välja kaitsevahendi sobilikkuse küsimuse ning sellega seonduvad motiveerimisprobleemid.

Alates aastast 2002 kuni käesoleva aastani on Riigikohtus olnud arutlusel 10 hädakaitse instituuti puudutavat kohtuasja ning enamjaolt viitab Riigikohus oma lahendites kriminaalseaduse ebaõigele kohaldamisele ja kriminaalmenetluse seaduse olulisele rikkumisele madalama astmete kohtumenetluses. Hädakaitse kaasused tingivad erineva argumentatsiooni ning Riigikohtu lahendini jõudnud kohtuasjade hulgast võib leida kaasusi, milles on oluline osa tõendite kogumisel ning hindamisel kohtueelses menetluses.

Seega toob autor välja Riigikohtu seisukohad, mis on tõhusaks suunajaks hädakaitse kaasuste menetlemisel. Iga kaasus on omamoodi unikaalne, analüüs ja Riigikohtu seisukohtade väljatoomine ning selgitamine omab siinkohal väärtust.

Nagu rõhutas K. Eenpalu, keda peetakse Eesti politsei rajajaks, peab ka käesoleva töö autor oluliseks teoreetiliste teadmiste pagasit, millele tugineb politseinik oma töös. Seega on käesoleva töö teoreetilises osas autor püüdnud selgitada hädakaitse instituudi kohta meie karistusõiguses ning sellega kaasnevaid küsimusi, tuginedes peamiselt professor J. Sootaki välja antud karistusõiguse üldosa loengumaterjalile nr 5. J. Sootak on andnud suure panuse Eesti karistusõigusesse, ta on selgitanud põhjalikult kriminaalmenetlusõiguslikke instituute, sealhulgas hädakaitse instituuti meie õigussüsteemis. Samas ei jäta autor tähelepanuta ka teise Eesti põhjalike õigusalaste teadmistega autorite väljaandeid.

Töö väärtuseks on autori poolt koostatud kokkuvõttev abivahend menetlejale õiguslike eksimuste vältimiseks, kus on kirjas, mis asjaolusid tuleb hädakaitse kaasuste lahendamisel silmas pidada. Töö valmib eeskätt hädakaitse teoreetilisel poolel tekkivate küsimuste kirjeldamisel ning analüüsil, riigikohtus arutlusel olnud lahendite motiivide õiguslikul analüüsil ning lõpetatud kriminaalasjas esinenud seisukohtade kirjeldamisel.

Autor tänab käesoleva töö juhendamisel ning koostamisel abiks olnud Sisekaitseakadeemia rektorit hr Priit Männikut ning käesoleva töö teema välja pakkunud ja samuti juhendamisel abiks olnud Riigiprokuratuuri järelevalve ja rahvusvahelise koostöö osakonna prokuröri abi hr Tristan Ploomi.

1. ÕIGUSVASTASUSE TASANDI OLULISUS NING KOHT DELIKTISTRUKTUURIS

1.1 Õigusvastasuse mõiste

Teatud juhtudel on lubatud keelunormist üleastumine ning eriosa koosseisu tunnuste täitmine. Sellistel juhtudel ei saa rääkida, et isiku käitumine oli keelatud. Karistusseadustik[11] (KarS) sisaldab norme, mis annavad kindlatel juhtudel õiguse keelunormist üle astuda, kuna isiku käitumises esinevad õigusvastasust välistavad asjaolud. Isiku käitumine on õiguspärane, kui esinevad õigusvastasust välistavad asjaolud. KarS defineerib §-s 27 õigusvastase teo mõiste järgmiselt: õigusvastane on tegu, mis vastab seaduses sätestatud süüteokoosseisule ja mille õigusvastasus ei ole välistatud käesoleva seaduse, muu seaduse, rahvusvahelise konventsiooni või rahvusvahelise tavaga.[12]

Inimese käitumine saab olla kas ühiskonnas lubatud (kooskõlas ühiselu reguleerivate normidega) või taunitav. Taunitav käitumine on ühiskonnas mitteaktsepteeritud, ebaõige käitumine. Seaduses sätestatud keelunormi koosseis kirjeldab taunitavat käitumist kehtivas õiguskorras ehk ebaõigust. J. Sootak on defineerinud õigusvastasust, kui süüteokoosseisus kirjeldatud teos sisalduvat ebaõigust, mis näitab, et tegu rikub õiguskorda, on vastuolus inimeste kooselu reguleerivate õigusnormidega[13].

Karistusseadustiku kehtima hakkamisel 1. septembril 2002. a rakendus kolmeastmeline deliktistruktuur, mis seab kindlad nõuded õigusliku küsimuse lahendamise metoodikale. KarS § 2 lg 2 sätestab, et karistatakse teo eest, kui see vastab süüteokoosseisule, on õigusvastane ja isik on selle toimepanemises süüdi.

Teo karistatavuse tuvastamine toimub eranditult üksteisele järgnevatel deliktistruktuuri astmetel. Esmalt tuleb vaatluse alla koosseisupärasus, seejärel õigusvastasus ning lõpuks süü. Igal tasandil tuleb anda õiguslik hinnang teole ning hinnang on kõigil tasanditel

[11] RT I 2001, 61, 364
[12] RT I 2001, 61, 364
[13] Sootak, J. 2003. Õigusvastasus. Süü. Tallinn: Kirjastus Juura, 13.

erinev. Kui kõigil kolmel tasandil on vastus jaatav, saame rääkida süüteost ehk karistatavast teost.[14]

Kriminaalasja õiguslik analüüs peab vastama õiguspraktikas- ja teoorias omaksvõetud reeglitele. Et kohtuotsus oleks mõistetav ja selge, peab kriminaalasja lahenduskäik vastama deliktistruktuurile. Riigikohtu kriminaalkolleegiumi 19. veebruari 2007. a otsuses M. Meilbaumi kaitsja vandeadvokaadi abi M. Saare kassatsioonis Viru Maakohtu 29. septembri 2006. a kohtuotsuse väärteoasjas nr 4-06-1290 vastu on Riigikohus teinud järelduse, et KarS § 2 lg-s 2 sätestatud kolmeastmeline deliktistruktuur, millest karistusseadustik lähtub, määrab ära õigusliku küsimuse lahendamise metoodika süüteoasjades. See tähendab, et kohtunik peab otsust tehes lahendama küsimused KarS § 2 lg-s 2 ettenähtud järjestuses. Sellisel juhul, kui kohus märgib otsuse põhjendava osa alguses, et isik on süüteo toimepanemises süüdi, tähendab see informatiivset kokkuvõtet kohtu järeldustest ning ei tähenda seda, et alustatud on deliktistruktuuri viimaselt astmelt. Edasiseks sammuks peab aga järgnema selgitus, kuidas järelduseni jõuti, alustades kooskõlas KarS § 2 lg-ga 2 objektiivsest süüteokoosseisust.[15]

Käesoleva töö autor ei pea vajalikuks kirjeldada ja analüüsida põhjalikumalt deliktistruktuuri kõiki tasandeid eeldades, et lugeja omab algteadmisi karistusõigusest. Samuti viitab ka töö pealkiri sellele, et teoreetiline osa põhineb ning on seonduv ülesehituselt deliktistruktuuri teise tasandiga ehk õigusvastasuse tasandiga.

1.2 Koht deliktistruktuuris

Õigusvastasuse instituut asetseb deliktistruktuuris pärast süüteokoosseisu teisel tasandil, milleni jõutakse süüteo objektiivsete ning subjektiivsete tunnuste esinemisel teovõimelise isiku teadmisel ja tahtel toime pandud tegevuses või tegevusetuses[16]. Õigusvastasuse tasandi ülesandeks on anda hinnang süüteokoosseisu täitnud inimese käitumisele, ta seab ülesandeks selgitada käitumise õiguspärasuse esinemine või puudumine. Tegu võib olla aga õiguspärane ka siis, kui see on taunitav - niiöelda lubatud süütegu, kusjuures

[14] KarSK § 2, 3.
[15] Lähemalt: RKL 3-1-1-117-06, 6.
[16] Teo mõiste: Maurer, K. 2000. Õigusleksikon. Tallinn: Kirjastus Interlex, 314.

lubatavuse puhul ei saa rääkida süüteost, pigem õigustatud käitumisest, mis vastab aga süüteokoosseisule. Teo õiguspärasus tähendab õigusvastasust välistava asjaolu esinemist (nt hädakaitse). Sellisel juhul vastab tegu süüteokoosseisu tunnustele, olles sealjuures kooskõlas õiguskorraga ning lubatav. Sellisel juhul ei saa kohaldada karistust ega tegu õiguslikult hukka mõista.

Õigusvastasuse tasandil ei ole vaja tõendada, et tegu on õigusvastane vaid näidata, et ei esine õigusvastasust välistavaid asjaolusid. See on tingitud sellest, et KarS süüteokoosseisud on moodustatud selliselt, et neis juba eeldatakse teo õigusvastasust.[17] Kui õigusvastasust välistavaid asjaolusid ei esine, sõltub lõplik lahendus loomulikult aga sellest, kas õigusvastane tegu oli süüline või mitte. Süülisuse tuvastamine toimub deliktistruktuuri kolmandal ehk viimasel tasandil ning alles süü olemasolu annab aluse isiku karistamiseks.

Kui liikuda süüteokoosseisu objektiivsete ning subjektiivsete tunnuste tuvastamise järel süü tasandile, esimeselt tasandilt kolmandale, jättes vahele või muutes olematuks õigusvastasuse tasandi, kaob näiteks õigussüsteemist igaühe subjektiivne õigus ja kohustus kaitsta õigushüve ründe eest. Õigusvastasuse tasandil toimub seega olenemata süüteokoosseisu täitmisest inimese käitumise objektiivne analüüs, mille eesmärgiks ei ole mitte käitumise taunitavuse, vaid taunitava käitumise lubavate asjaolude välistamine. Võib väita, et antud tasandil toimuv analüüs ning hindamine on tugevalt seotud igaühe õiguste ehk inimpõhiõigustega. Näiteks tapmine on taunitav igas õiguskorras. Kui me muudaksime olematuks õigusvastasuse tasandi, muutub tapmine ning ka kõik ülejäänud koosseisupärased teod karistatavateks selles mõttes, et välistatud on kõik põhjendused koosseisupärase teo lubatud täitmiseks. Sellisel juhul puudub igaühel õigus ka hädakaitsele - kahjustada ühte hüve ning samal ajal kaitsta olulisemat hüve, ületamata sealjuures hädakaitse piire. Antud juhul satuks ohtu õiglus, tung õigluse poole on aga omane kõigile, nagu märgitakse ka Põhiseaduse kommentaarides. Kui räägitakse, et miski on sobiv, kohane, vääriline, siis seostatakse see alati ka õiglusega[18]. Seega kannab õigusvastasuse tasandil teole antav hinnang ka õigluse ideed - õiglane on kasutada ründe vastu kaitset, kusjuures ründaja on kohustatud seda taluma.

[17] KarSK § 2, 5.1.
[18] PSK Preambul, 9.

Miks on oluline liikuda kaasuse lahendamisel esimeselt astmelt teisele, seejärel kolmandale? Kas on viga hakata kaasuse lahendamisel kohe tegelema õigusvastasuse tasandiga ning jätta koosseisupärasus tähelepanuta? Nendele küsimustele on vastanud oma karistusõiguse üldosa loengumaterjalis nr 5 professor J. Sootak, tuues välja sealjuures ebaõiguse ning õigusvastasuse erinevuse: ebaõigus on süüteokoosseisu ja õigusvastasust siduv mõiste, mis tähendab teo kvaliteeti. Koosseisupärane tegu vastab küll süüteo kirjeldusele, kuid võib olla teatud asjaoludel õiguspärane. Õigusvastasus on aga teos sisalduv normirikkumine, teo mittevastavus õigusele. Objektiivse hinnangu saab teole anda alles siis, kui on selgunud, kas see hõlmab nii koosseisu kui ka õigusvastasust. Kui vastus on jaatav, võime öelda, et teos sisaldub ebaõigus. Süüteokoosseisu olemasolu ütleb, et tegu on ebaõige, formaalne õigusvastasus ütleb, et normi on rikutud ning materiaalne õigusvastasus näitab, kui suur oli antud juhul teos või tagajärjes avalduv ebaõigus. Õigusvastasus on teisel tasemel koosseisupärasele teole antav hinnang, hinnanguetapp. Ebaõigus on aga sellise hinnangu saanud teo omadus, mis iseloomustab kogu tegu antud hinnanguastmel (koosseis ja õigusvastasus). Teole deliktistruktuuri erinevatel astmetel antavaid hinnanguid ei tohi segi ajada. Koondhinnanguna on ebaõigus alus liikumiseks deliktistruktuuri kolmandale, süü astmele.[19]

[19] Sootak, J. 2003. Õigusvastasus. Süü. Tallinn: Kirjastus Juura, 16-17.

2. HÄDAKAITSE

2.1 Hädakaitse mõiste

Et leida vastus küsimusele: miks ja millal on menetlejal vaja hädakaitse küsimust hinnata, tuleb esmalt selgitada hädakaitse mõistet ning olemust. J. Sootak on märkinud, et hädakaitse instituudil on Eesti karistusõiguses oma koht ja niisamuti leiab selle õigustava asjaolu ka mitmete teiste riikide karistusseadustikest, nt. Venemaa, Hispaania, Poola, Läti, Prantsusmaa jne. Erinev on aga selle sätte sisu ja paigutus seadustiku süsteemis[20]. Lühidalt defineerides võib pidada hädakaitset õigushüve kaitsmiseks kuritegeliku ründe eest, kui kaitsetegevusega kahjustatakse ründaja õigushüvesid. Hädakaitset mõistetakse ka enesekaitsena, mis sisult tähendab igaühe õigust kaitsta oma põhiõigusi ründest tekkiva ohu eest. Eesti Vabariigis kehtiva õiguskorra järgi on igaühel õigus ja teatud juhtudel kohustus kaitsta enda või teiste isikute õigushüvesid, kusjuures õigustatud on hädakaitse korral kaitsetegevusega tekitatav kahju ründaja õigushüvedele, kes omakorda on kohustatud kahju tekitamist taluma ning ei saa vastutegevuse õigustamiseks kasutada hädakaitset. Antud väite puhul tuleb veel kindlasti lisada, et kaitse, mis on vajalik iseenda või teise isiku vastu suunatud vahetu õigusvastase ründe tõrjumiseks nõuab kaitsjalt kindlatesse piiridesse jäämist ning kaitsetegevus peab olema ründaja õigushüve võimalikult säästev- hädakaitse piire ületada ei tohi. Seega hädakaitse on kaitse, mis on vajalik iseenda või teise isiku vastu suunatud vahetu õigusvastase ründe tõrjumiseks, ületamata seejuures hädakaitse piire[21].

KarS § 28. Hädakaitse[22]

(1) Tegu ei ole õigusvastane, kui isik tõrjub vahetut või vahetult eesseisvat õigusvastast rünnet enda või teise isiku õigushüvedele, kahjustades ründaja õigushüvesid, ületamata seejuures hädakaitse piiri.

[20] Välisriikide õigusest lähemalt: Sootak, J. 2003. Õigusvastasus. Süü. Tallinn: Kirjastus Juura, 34.
[21] Hädakaitse mõiste: Maurer, K. 2000. Õigusleksikon. Tallinn: Kirjastus Interlex, 90.
[22] RT I 2001, 61, 364.

(2) Isik ületab hädakaitse piiri, kui ta kavatsetult või otsese tahtlusega teostab hädakaitset vahenditega, mis ilmselt ei vasta ründe ohtlikkusele, samuti kui ta ründajale kavatsetult või otsese tahtlusega ilmselt liigset kahju tekitab.

(3) Võimalus vältida rünnet või pöörduda abi saamiseks teise isiku poole ei välista õigust hädakaitsele.

2.2 Hädakaitse lubatavus

Kõige olulisemaks põhiõiguseks võib pidada inimese elu, sest see on eelduseks kõigi teiste õiguste ja vabaduste kasutamisele[23]. Nagu ütleb Põhiseaduse[24] (PS) § 16, on igaühel õigus elule ning meelevaldselt ei tohi kelleltki elu võtta. Samuti on PS-s sätestatud põhiõigused isiku- ja kodu puutumatusele ning vabadusele. Samas on lubatud neid põhiõigusi rikkuda ehk siis seaduses keelatud tegu võib osutuda teatud juhtudel õiguspäraseks. Lubatud on see tingimusel, kui tegemist on mingi muu olulise õigushüve kaitsega. Selline põhiõiguse rikkumine peab hädakaitse puhul kujutama endast õigushüve kaitsega kaasnevat kahetsusväärset tagajärge[25].

Hädakaitse kujunemislugu ning olemust on kirjeldanud lähemalt J. Sootak oma karistusõiguse üldosa loengumaterjalis nr 5 ning märkinud, et hädakaitse seletamiseks on mitmeid teooriaid. Individualistliku teooria järgi on kaitse iga inimese ürgne õigus, mida riik ei saa keelata ega piirata. See teooria lubab kasutada hädakaitset vaid väga piiratult kollektiivhüvede kaitseks. Hädakaitse kollektivistlik teooria aga rõhutab asjaolu, et end ründe vastu kaitstes kaitstakse ka õiguskorda. Sellest teooriast tuleneb ka, miks kaitsja ei pea põgenema ega abi kutsuma – tähtsal kohal on just õiguskord, ning selle huvides tuleb rünne igal juhul tõrjuda.[26] Taoline põhimõte on kehtiv ka Eesti karistusõiguses, kus antakse isikule õigus hädakaitsele olenemata sellest, kas tal on võimalus vältida rünnet või pöörduda abi saamiseks teise isiku poole.

[23] PSK § 16, 1.
[24] RT 1992, 26, 349.
[25] PSK § 16, 5.
[26] Sootak, J. 2003. Õigusvastasus. Süü. Tallinn: Kirjastus Juura, 32.

Seega on hädakaitse lubatud lähtudes üldpreventiivsest seisukohast - ründaja ohustab ründega mitte ainult isikut vaid õigust tervikuna ning õiguskorra huvides antakse isikule kindlates piirides lubatud hädakaitseõigus ehk õigus tõrjuda õigusevastast rünnet mingile õigushüvele, ületamata seejuures hädakaitse piire. Olulisel kohal on õiguse taaskehtestamine, õiguskorra empiirilise kehtivuse rõhutamine[27].

2.3 Hädakaitse tsiviilõiguses

Tsiviil- ja karistusõiguslike õigustavate asjaolude piiritlemise ja kohaldamise küsimused on meie õigusteoorias ja praktikas veel välja kujunemata[28]. Hädakaitse instituudil on koht lisaks karistusõigusele ka tsiviilõiguses. Sellise teo puhul, mis vastab karistusõiguses toodud koosseisule (nt. omavoli või vargus), tuleb otsustada tsiviilõigusest pärineva asjaolu kui erinormi kohaldamine[29]. Hädakaitse termini tsiviilõiguses leiab Tsiviilseadustiku üldosa seadusest[30] (TsÜS) ning samuti ka Asjaõigusseadusest[31] (AÕS), kus on sätestatud asja valdaja omaabi. TsüS sätestab järgmist: hädakaitseks tehtud tegu ei ole õigusvastane, kui seejuures ei ületatud hädakaitse piire (§ 140).

Sobiv on siinkohal J. Sootaki märkus, et see säte tuleb kohaldamisele ainult tsiviilõiguses, kui puudub karistusõiguse koosseisupärane tegu. TsÜS § 140 tuleb aga kohaldamisele ka siis, kui on karistusõiguse koosseisupärane tegu olemas. Sealjuures tuleb aga arvestada, et kui tegu ei osutu tsiviilõiguslikult õigustatuks, tuleb kohaldamisele hädakaitse karistusõiguslikus mõttes (KarS § 28). See on tingitud õiguskorra ühtsuse põhimõttest.[32]

Eelnimetatud põhimõttele viitab samuti karistusõigusliku hädakaitse ning AÕS §-s 41 sätestatud omaabi konkurents, mille puhul tuleb kohaldamisele viimane[33]. Omaabi on asja valdaja õigus oma valdust omavoli vastu jõuga kaitsta, ületamata seejuures hädakaitse

---

[27] *ibid*, 33.
[28] KarSK § 27, 6.
[29] Õigustavad asjaolud tsiviilõiguses: Sootak, J. 2003. Õigusvastasus. Süü. Tallinn: Kirjastus Juura, 30.
[30] RT I 2002, 35, 216.
[31] RT I 1993, 39, 590.
[32] Sootak, J. 2003. Õigusvastasus. Süü. Tallinn: Kirjastus Juura, 30.
[33] *ibid*.

piire. Samuti on valdajal õigus teolt tabatud või jälitatud omavoli tarvitajalt vallasasi kohe ära võtta, kui vallasasi võetakse valdajalt ära omavoliliselt salaja või vägivallaga (AÕS § 41 lg 2). AÕS § 41 puhul tuleb arvestada, et see õigustab ainult selliseid koosseisupäraseid tegusid, mis ei ulatu kaugemale ohu tõrjumisest. Omaabi piire ei saa sisustada karistusõigusliku hädakaitsega, olgugi et AÕS § 41 lg 1 viitab hädakaitsele (*ületamata seejuures hädakaitse piire*)[34]. Omaabi puhul on tegemist sisuliselt kaitseõigusega ja see instituut paikneb õigustavate asjaolude süstemaatikas kõrvuti hädakaitsega, kuid samas ei muuda see omaabi sisuliselt hädakaitseks[35].

[34] KarSK § 27, 6.
[35] Sootak, J. 2003. Õigusvastasus. Süü. Tallinn: Kirjastus Juura, 31.

3. HÄDAKAITSEÕIGUS

Hädakaitseõigus on isikul, kes on hädakaitseseisundis - õigus kaitsetegevusele õigushüve vastu suunatud õigusvastase ründe tõrjumiseks. Oluline on aga silmas pidada, et hädakaitseõigust ei saa kasutada ilma hädakaitseseisundita. KarS § 28 lg 1 sisaldab üksikasjalikku tunnustekogumit. Hädakaitse olemasolu kontrollimise aluseks peab menetleja lähtuma süsteemist, mille moodustavad KarS § 28 lg-s 1 sisalduvad kindlad tunnused[36]. Menetluses on oluline hädakaitse, kui koosseisupärase ja õiguspärase teo puhul tuvastada viis asjaolu - kaitseseisund, kaitsetegevus, hädakaitse piiride võimalik ületamine, kaitsetahe ning lisaks hädakaitse sotsiaaleetilised piirangud. Viimase puhul on tegemist piirangutega, mis väljendavad ühiskonna eetilisi arusaamu, ühiskonna õiglustunnet, mis on vajalik selleks, et kaitsja ei kasutaks ülearu võimast kaitserelva. Sotsiaaleetilisest konfliktist lähemalt käesoleva töö punktis 6.4.3.

3.1 Kaitseseisund

Kaitseseisund tekib vahetult olemasoleva või vahetult eesseisva õigusvastase ründe tõttu, mis on suunatud kaitsja enda või teise isiku õigushüvede vastu[37]. Esimeseks sammuks hädakaitse kaasuse lahendamisel on ründe tuvastamine. Alljärgnev refereering käesoleva töö punktides 3.1.1, 3.1.2 ning 3.1.3 põhineb professor J. Sootaki karistusõiguse üldosa loengumaterjali nr 5 osa D-l, mille eesmärgiks on põhjalik ründe mõiste selgitamine ning selle tuvastamise olulisus hädakaitse kaasuste lahendamisel.

3.1.1 Rünne

Rünne peab olema suunatud õigushüve vastu. *Rünne kaitsja enda või teise isiku õigushüvedele-* antud seaduse tekst osundab sellele, et hädakaitsega on kaitstavad

[36] KarSK § 28, 1.
[37] Ründest lähemalt: Sootak, J. 2003. Õigusvastasus. Süü. Tallinn: Kirjastus Juura, 36.

individuaalhüved. Individuaalhüvede korral ei ole oluline, kas õigushüve on kriminaalõiguslikult kaitstud (elu, omand, tervis vms) või mitte (intiimelu, kihlus, õigus oma enesepildile vms).[38]

Kollektiivsete õigushüvede kaitsmine on riigi ja avaliku võimu ülesanne. Hädakaitsega ei saa õigustada joobes juhi vägivaldset kõrvaldamisest autoroolist, samas riigi fiskaalhuvid on aga hädakaitsevõimelised. Riigiomandit on võimalik rünnata ning rünnet sellisele omandile saab hädakaitsega tõrjuda, samuti on eraisikul lubatud kaitsta riigi õigushüve, mis väljendab riigi eksistentsiaalset huvi (nt riigisaladus) ning kui riik ei suuda ennast ise kaitsta.[39]

Hädakaitse hõlmab mitte ainult rünnatava, vaid ka teise isiku õigushüvede kaitset. Tegemist on hädaabiga- kolmanda isiku õigushüve kaitsega. Igaüks võib igaühte abistada, kaitstavate isikute ring ei ole põhimõtteliselt piiratud. Samas tuleb hädaabi osutamisel arvestada asjaoludega, et rünnataval peab olema kaitsetahe (kui rünnatav ei taju rünnet, tuleb reeglina tema kaitsetahet eeldada) ning ta peab soovima abi- soovimatu abistaja võib võtta vastutusele üldkorras. Soovimatu hädaabi on aga vajalik, kui päästetakse inimelu või kui rünnatav ei saa aru teda ähvardavast ohust.[40]

3.1.2 Ründe tuvastamine

Ründe olulisema komponendi moodustab ründaja tegevuse ohtlikkus, ründest tulenev oht[41]. Ohu määratlemiseks tuleb toimunut hinnata ja tuvastada, kas oht kaitsja õigushüvedele esines või mitte ning tuvastamine toimub *ex ante* (lähemalt käesoleva töö punktis 5.2).

Ründe tuvastamisel hädakaitse kaasuse lahendamisel tuleb esmalt silmas pidada, et hädakaitsega saab end kaitsta vaid inimese rünnaku vastu. Kui tegemist on näiteks looma rünnakuga, siis saab hädakaitsest rääkida vaid juhul, kui loom on kallale ässitatud. Antud

[38] KarSK § 28, 4.1.
[39] Lähemalt: Sootak, J. 2003. Õigusvastasus. Süü. Tallinn: Kirjastus Juura, 39-40; KarSK § 28, 4.2.
[40] Sootak, J. 2003. Õigusvastasus. Süü. Tallinn: Kirjastus Juura, 40.
[41] KarSK § 28, 3.

olukorras on tegemist ässitaja ehk inimese ründega. Huvitav on asjaolu, et kaitsetegevus oleks sellisel juhul suunatud looma ründe lõpetamisele - näiteks kui koera tulistamine oleks ainuke sobiv vahend, lõpetaks see ilmselt ründe. Ässitaja tulistamine võib olla hädakaitsega õigustatud, kuid tulirelva kasutamine nõuab kindlatest reeglitest lähtumist ning ilmselt oleks tegemist hädakaitse piiride ületamisega (küsitav oleks sellisel juhul sobilikkus - kui tulistada ässitajat, ei lõpeta see tingimata looma rünnakut). Kui loom ründab aga instinktiivselt, ilma et loom oleks inimesele kallale ässitatud, võib õigustava asjaoluna kõne alla tulla hädaseisundis tegutsemine. J. Sootak on selgitanud, et loom ei ründa õiguskorda, seega ei loo hädakaitseseisundit kodu- või metslooma rünne, tegemist ei ole õigusvastase ründega[42]. Ründe õigusvastasus on üks olulisemaid tunnuseid, mis piiritleb hädakaitse instituuti hädaseisundist[43]. Hädaseisundi ja hädakaitse eristamisest lähemalt ka käesoleva töö punktis 6.2.2.

Rünne tähendab inimese tegu, mis on vastuolus õiguskorraga, seega tuleb ründe puhul kontrollida, kas õiguskorras ei ole mõnda lubatavat normi (kas inimese käitumine vastab teole karistusõiguslikus mõttes ning see on lubatud). Juhul kui ründaja tegutses hädaseisundis, tema tegu oli aga sama ajal koosseisupärane, siis ei saa selle isiku vastu end hädakaitsega kaitsta. Samas on võimalik kaitsetegevus hädaseisundis.[44]

Riigikohtu kriminaalkolleegiumi seisukoht 25. märtsi 2004 a otsuses V. Krutikovi kassatsioonikaebuses Viru Ringkonnakohtu 31. oktoobri 2003.a otsuse kriminaalasjas nr 2-1-443/03 vastu lubatavusklausli kohta on järgmine: õigusvastaseks tuleb lugeda rünnet, mille kohta ei ole lubavat normi (rünne ei ole kaetud lubatavusklausliga). Seejuures ei ole tähtis, millisest õigusharust lubav norm pärineb.[45]

Kui lubav norm puudub, on tegu õigusvastane. Lubatavusklausel võib seisneda ka nõusolekus - hädakaitsele ei saa toetuda tülli läinud isikud, kes peavad vastastikust kaklust, kuna sellisel juhul on mõlemad pooled andnud ründeks ja võimalikuks kahjustuseks

[42] Sootak, J. 2003. Õigusvastasus. Süü. Tallinn: Kirjastus Juura, 41.
[43] KarSK § 28, 5.1.
[44] KarSK § 28, 5.2.1.
[45] RKL 3-1-1-17-04, 10.3.

nõusoleku[46]. Kaitseseisund tekib aga isikul siis, kui ta soovib kaklust lõpetada või on juba võitlusvõimetu[47].

Ründe selgitamisel tuleb meeles pidada, et rünnet ei saa käsitada õigusvastasena selle tõttu, et tegemist on normatiivses mõttes õigusvastase teoga. Oluline on mitte *formaal-normatiivne* vaid *empiiriline* õigusvastutus - õigusvastane rünne on rünne õiguskorra empiirilise kehtivuse vastu (käitumine nii, nagu õiguskorras käituda ei tohi). Näiteks nõrgamõistusliku tegevusel, mis kahjustab objektiivselt õigushüve, ei ole õiguskorda empiiriliselt kahjustatavat toimet - järelikult rünne on antud olukorras välistatud. Samas tuleb silmas pidada, et hädakaitse on antud juhul õigustatud, kuna ründe õigusvastasuse nõue tähendab seda, et rünne ei pea olema süüline. Rünne jääb õigusvastaseks ka siis, kui esineb süüd välistav asjaolu (nt lapseealise koosseisupärane tegu). Samuti ei pea õigusvastane rünne kujutame endast koosseisupärast tegu, kuna hädakaitsevõimelised on ka need õigushüved, mis ei ole karistusõigusliku kaitse all.[48]

Ründetegu ei pea olema tahtlik ega ka süüline. Lisaks eelnevale tuleb märkida, et õigusvastane on ka ettevaatamatusest toime pandud tegu. Ebaõigus võib olla nii teo- kui ka tagajärjeebaõigus. Kaitsetegevus on lubatud otseselt teo vastu, samuti ka selle teo tulemusel saabuva tagajärje ärahoidmiseks.[49]

J. Sootak on toonud näiteks, et teoebaõiguse puhul on hädakaitse lubatud autojuhi vastu, kes tagurdamisel eirab liikluseeskirja (ei veendu manöövri ohutuses) ning ohustab tagaratta juures mängivat last. Samuti on ta seisukohal, et hädakaitse on võimalik ka teo vastu, mis ei ole objektiivselt hoolsusvastane, kuna teoebaõigus puudub. Probleem tekib ettevaatamatuse korral, kus hoolsuskohustust mitterikkuv tegu võib objektiivselt kahjustada õigushüve, samas iga õigushüve objektiivselt kahjustav või ohustav tegu on õigusvastane ning rünnataval peab olema õigus end hädakaitsega kaitsta.[50]

Kui isikul on kohustus tegutseda, kuid ta otsustab jääda passiivseks, on tegemist õigusvastase teoga, mis on toime pandud tegevusetusega. Siinkohal võib lugeda ründeks

---

[46] Sootak, J. 2003. Õigusvastasus. Süü. Tallinn: Kirjastus Juura, 41.
[47] KarSK § 28, 9.4.
[48] Sootak, J. 2003. Õigusvastasus. Süü. Tallinn: Kirjastus Juura, 42.
[49] KarSK § 28, 5.2.3.
[50] Ründe teo- ja tagajärjeebaõigusest lähemalt: Sootak, J. 2003. Õigusvastasus. Süü. Tallinn: Kirjastus Juura, 42-43.

õigushüve ohustamist passiivseks jäämisega. Sellise ründe vastu on samuti võimalik kaitsetegevus, mis võib olla suunatud passiivseks jäänud tegutsemiskohuslase sundimisele tegutsema, kuid kolmas isik võib ka ise tegutseda. Tuleb aga arvestada, et päästmistegevuse takistamine on tegevus ning selle vastu on hädakaitse lubatud. Seega ka tegevusetuse vastu on võimalik kaitsetegevus, kuid enamasti on sel juhul tegemist hädaabiga.[51]

Hädakaitse kaasuse lahendamisel tuleb silmas pidada ka süüteokatset, kuna õigusvastane rünne võib olla jõudnud teatud juhtudel katse staadiumi (katsest lähemalt käesoleva töö punktis 3.1.3). Katse võib olla aga ka kõlbmatu (KarS § 26). Kõlbmatut katset ei saa reeglina õigusvastase ründena käsitleda, mistõttu sellise tegevuse vastu ei ole hädakaitse lubatud, kuna sellisel juhul ei ole tegemist õiguskaitse vajaduse puudumisega, vaid puudub hüve kaitse vajadus - esineb õigusnormi rikkumine mitte õigushüve kahjustamine.[52]

3.1.3 Vahetu rünne

Hädakaitse kaasuse lahendamise üheks keerulisemaks osaks võib pidada hädakaitse ajaliste piiride tuvastamist. Kui kaitsetegu pannakse toime väljaspool neid piire, ei esine hädakaitseseisundit ega ka hädakaitseõigust. Tegemist on vahetu ründe tuvastamisega. "Vahetu ehk samaaegne on rünne, mis seisab kohe ees, on juba alanud või kestab veel." [53] Vahetust ründest ning selle tuvastamises lähemalt ka käesoleva töö punktis 6.1.

Vahetult eesseisev on ründe staadium, mis kujutab endast reeglina süüteokatset[54] ning seda võiks iseloomustada ka süüteo ettevalmistamisega. Problemaatiline on aga asjaolu, et vahetu ründe mõiste ei saa piirduda üksnes katsega, kuna katse kriteerium tähendab ründe tunnistamist vahetuks alles siis, kui on tekkinud aktuaalne võitluskord.[55]

---

[51] *ibid,* 44.
[52] Kõlbmatu katse ning näide selle kohta: *ibid,* 45.
[53] Klassikaline määratlus: Sootak, J. 2003. Õigusvastasus. Süü. Tallinn: Kirjastus Juura, 46 tsit Jeschek/Weigend, 341.
[54] Näide: Sootak, J. 2003. Õigusvastasus. Süü. Tallinn: Kirjastus Juura, 46.
[55] KarSK § 28, 6.2.1.

Menetluses ongi sellisel juhul väga oluline ajateljele asjaolude ning faktide paigutamisel tuvastada, kas esineb teatud kitsas ala - katsele vahetult eelnev ala[56], mis on ettevalmistava staadiumi viimane etapp. Rünnatav ei pea ootama, millal saab toimuma reaalne tema õigushüvede kahjustamine (antud Riigikohtu seisukohta on autor analüüsinud punktis 6.1.2).

J. Sootak on selgitanud, et süüteo ettevalmistamise instituut on aga liiga lai ja lubab kaitsetegevust tegude vastu, mis ei ohusta veel õigushüve. Kaitsja võib tajuda, et ründaja ettevalmistavad teod on jõudnud niikaugele, et hilisem kaitse ei oleks enam võimalik. Ründe algus taandub sellisel juhul selle tehnilise ettevalmistuse tasandile ning ründe vahetuse kriteerium puudub - rünne muutub nähtuseks, mis seda sisuliselt ei ole. Siinkohal tuleb lähtuda eesseisva ründe määratlemisel *mõjusa kaitse* teooriast või *efektiivse lahenduse põhimõttest.* Esimesel juhul on määravaks ründest tuleneva ohu selge väljakujunemine ning järgmine samm on juba ründe alustamine. Teise põhimõtte, *efektiivse lahenduse* puhul ei pea kaitsja ootama, kuni ta satub aktuaalsesse võitluskorda, vaid ta võib tegutsema hakata sellest hetkest, kui teda ähvardab viimase kaitsevõimaluse äralangemine. Olulisel kohal on siin jällegi *ex ante* vaatleja objektiivne hinnang.[57]

Ähvardamise ja väljapressimiste juhtumiste puhul pannakse ründetegu toime erinevatel aegadel ning teoebaõigus ilmneb alles hiljem. Sellisel juhul võib tõrkuda efektiivse lahenduse põhimõte[58]. Ähvardaja paneb toime ründe isiku psüühilisele vabadusele, mis kahjustab isiku tegevusvabadust. Tekib küsimus: millal võib isik sellisel juhul teostada kaitsetegevust? Ähvarduse või väljapressimise puhul saab kaitse pidada samaaegseks sel juhul, kui ründena käsitada tehtud ähvardust kui ähvardamise (KarS § 120) või väljapressimise (KarS § 214) ühte koosseisulist tunnust[59]. Olulisel kohal on kaitsevahendi sobivus.

Korduvate rünnete puhul on oht vahetu igal konkreetsel juhtumil, sest rünnet saab tõrjuda samaaegselt, kusjuures tuleb silmas pidada asjaolu, et tegemist on kestva ründega - ründe

[56] Lähemalt näidetega: Sootak, J. 2003. Õigusvastasus. Süü. Tallinn: Kirjastus Juura, 47-49.
[57] Sootak, J. 2003. Õigusvastasus. Süü. Tallinn: Kirjastus Juura, 47-49; KarSK § 28, 6.2.2.
[58] Korduvad või jätkuvad teod: Sootak, J. 2003. Õigusvastasus. Süü. Tallinn: Kirjastus Juura, 49-50.
[59] *ibid*

ajalise ja ruumilise vahetu kordumise võimalus. Korduvat rünnet ei tohi segi ajada vältava ründega, mille tõrjumisel kehtivad samuti *veel kestva* ründe staadiumi nõuded.[60]

Kaitse võib olla ka ettevalmistatud. Olukorras, kus rünne seisneb ühel ajahetkel toimuvas teos, kuid kaitsetegevus langeb varasemale ajale, on tegemist aegsasti ettevalmistatud kaitsega. Need on juhud, kus kaitsja paneb üles püünise, tulistamisseadme, laseb hoovi kurja koera vms. Sellisel juhul peab kaitsja arvestama riskidega, mis on seotud kaitsevahendi sobivusega. Kui kaitsevahend tabab isikut, kes ei pane toime rünnet kaitsja õigushüvedele, vastutab kaitsja üldkorras.[61]

Hädakaitse on aga välistatud, kui kaitsja eksib ründe aja osas - isik asub end kaitsma, kuid rünne ei seisa vahetult ees. Tegemist on sellisel juhul ennakkaitsega ehk olukorraga, kus isik kaitseb end veel mitte reaalset ohtu kujutava ründe vastu[62]. Kui isik eksib ründe olemasolu tuvastamisel, tuleb asi lahendada eksimuse (KarS § 31) eeskirjade alusel.

Riigikohtu kriminaalkolleegium on oma 30.01.1996 a otsuses kriminaalasja I.-V. Fuksi süüdistuses KrK §-de 161[1] ja 100 järgi jõudnud seisukohale, et kriminaalõiguse teoorias käsitletakse hädakaitset ohustava õigusvastase ründe tõrjumisena. Näilik hädakaitse tähendab olukorda, kus õigusvastast rünnet tegelikult ei ole, kuid isik arvab ekslikult, et teda rünnatakse. Tegemist on eksimuse eriliigiga, kus isik teadlikult realiseerib kuriteokoosseisu - antud juhul oli tegemist tahtliku tapmisega -, kuid ekslikult arvab, et tegutseb õigusvastasust välistavatel asjaoludel - hädakaitseseisundis. Järelikult on oluline tuvastada, kas kohtualune tõepoolest eksis ja arvas, et teda rünnatakse.[63]

Rünne on juba alanud, kui on alanud õigushüve kahjustamine. See on rünne, mis vastab süüteokatse (KarS § 25 lg 2) tunnustele. Ründaja on alustanud teoplaani elluviimist, seega teeb ta parajasti midagi, mis viiks kohe õigushüve kahjustamiseni. Tegemist on vahetu ründega ning ründaja tegu vastab süüteokoosseisule. Tuvastada tuleb ründaja kavatsus toime panna koosseisupärane tegu, mis on vaadeldav süüteokatsena.[64]

---

[60] Lähemalt koos näitega: *ibid,* 50.
[61] *ibid*
[62] Ennakkaitse mõiste: Maurer, K. 2000. Õigusleksikon. Tallinn: Kirjastus Interlex, 90.
[63] RKL 3-1-1-15-96
[64] KarSK § 28, 6.3.

Rünne kestab veel, kui õigushüve on juba kahjustada saanud, kuid toimuvad sündmused võivad õigushüvet edasi kahjustada või kahjustust suurendada. Tegemist on sellisel juhul ajavahemikuga, mis jääb õigusliku ja faktilise lõpuleviimise ning faktilise lõpetamise vahele. Õiguslikult on rünne lõppenud, kui süütegu on lõpule viidud. Faktilistest kriteeriumitest lähtudes on rünne lõppenud aga siis, kui õigushüve ohustamisest on saanud juba tegelik kahju. Rünne hädakaitse mõttes ei ole veel lõppenud, kui kaitsja saab oma tegevusega juhtuvale anda veel tagasikäigu. Rünne kestab veel, kui süütegu on õiguslikult lõpule viidud, aga faktiliselt mitte (ründaja peksab ohvrit või vägistab teda). Kaitse on lubatud, kui ründaja ei kavatse tehtuga piirduda ning jätkab õigushüve kahjustamist. Rünne kestab seni, kuni õigusvastane olukord veel faktiliselt valitseb - näiteks vabaduse võtmise puhul ning kannatanu ruumi sulgemisega on süütegu juriidiliselt lõpule viidud, faktiliselt kestab kuritegelik seisund ja lubatud on hädakaitse.[65]

3.2 Kaitsetegevus

Kaitsetegevus on kaitsetahtest kantud tegevus, mis on suunatud ründaja vastu, see on objektiivselt vajalik ning võib seisneda ründaja õigushüve kahjustamises. Lisaks objektiivsele vajalikkusele peab kaitsetegevus olema ka sotsiaaleetiliste piiranguteta. Kaitsetegevus jaguneb aktiivseks ehk ründavaks ja passiivseks ehk kaitsvaks. Kaitsetegevuse eesmärgiks on ründe lõpetamine. Kui aga isik eksib ründe lõpu tuvastamisel (õigusvastane olukord faktiliselt ei valitse ja rünne on lõppenud), on tegemist hilinenud kaitsega ning sellisel juhul on hädakaitse välistatud. Kaitsja vastutus lahendatakse eksimuse reeglite järgi.[66]

Kaitsetegevusega võib kaitsja kahjustada ka kolmanda isiku õigushüvesid, kuigi kaitsetegevus on suunatud ründaja õigushüvede vastu. Kui selline asi aset leiab, tuleb küsimus lahendada hädaseisundiga[67].

Samas on oluline silmas pidada, et hädakaitsega peab olema hõlmatud teatud juhtudel ka kolmanda isiku õigushüvede kahjustamine. See on tingitud sellest, et hädaseisund puhul

[65] Sootak, J. 2003. Õigusvastasus. Süü. Tallinn: Kirjastus Juura, 52; KarSK § 28, 6.3.
[66] Sootak, J. 2003. Õigusvastasus. Süü. Tallinn: Kirjastus Juura, 53; KarSK § 28, 6.6.
[67] KarSK § 28, 7.

tuleb arvestada proportsionaalsuse nõuet, mis ei tarvitse kooskõlas olla aga hädakaitse tingimustega. Lisaks sellele ei nõua hädakaitse abi kutsumist või põgenemist, hädaseisund aga küll. Näiteks kui isik kaitseb oma õigushüve, kasutades ainsat võimalikku kaitsevahendit ning tekitab kahju sellega kolmandale isikule, siis hädaseisund nõuab sellisel juhul hoopis põgenemist, millega saanuks kolmanda isiku õigushüve kahjustamist vältida. Kui sellistel juhtudel lähtuda ainult hädaseisundi eeskirjade rakendamisest, saaks ründaja eelise, võttes appi kolmanda isiku hüve, mis sunniks kaitsjat alati lähtuma hädaseisundist.[68]

Kaasuse lahendamisel tuleb hädakaitse puhul hinnata *ex ante* korras ka kaitsetegevust. Vaatluse alla peavad tulema kaitse vajalikkus, mis sisaldab endas kaitsevahendi sobivust ning säästvust. "Sobiv on kaitsevahend, mis tõrjub ründe lõplikult, lõpetab selle täielikult ja otsekohe, ilma et kaitsja õigushüved ohtu jääksid või edaspidi ohtu satuksid."[69] Samas on sobivaks vahendiks ka selline, mis vähendab kahjulikke tagajärgi, seab ründele takistusi, raskendab rünnet, vähendab ründe initsiatiivlikust või lükkab selle ajaliselt edasi. Tasub meeles pidada, et hädakaitse üldpõhimõtte järgi ei pea rünne ja kaitse olema proportsionaalne (välja arvatud väikese tähtsusega õigushüve puhul, nt tikutoosi varguse puhul; sotsiaaleetilisest konfliktist lähemalt käesoleva töö punktis 8.3). J. Sootaki selgituse järgi, ei arvestata sobivuse kaalumisel kaitstava ja rünnatava hüve väärtust ega nõuta nende võrdsust või kaitstava hüve ülekaalukust - ka rahakotti rööviva isiku tapmine võib jääda hädakaitse piiridesse, kui on täidetud muud tingimused[70]. Selline üldpõhimõte seab menetlejale enne vahendi sobivuse ja säästvuse *ex ante* vaatlemist kohustuse selgitada toimunu faktilised asjaolud võimalikult täpselt, et hiljem objektiivsel vaatlusel kaitse vajalikkus tuvastada.

Riigikohtu kriminaalkolleegiumi seisukoht 25. märtsi 2004 a otsuses V. Krutikovi kassatsioonikaebuses Viru Ringkonnakohtu 31. oktoobri 2003.a otsuse kriminaalasjas nr 2-1-443/03 vastu sobiva kaitsevahendi kohta on järgmine: kaitsevahend on sobilik, kui see tõrjub ründe lõplikult, lõpetab selle täielikult ja otsekohe, ilma et kaitsja õigushüved ohtu jääksid või satuksid edaspidi ohtu ründesituatsiooni kui tervikut silmas pidades. Samuti on ründe tõrjumiseks sobiv kaitsevahend, mis küll ei suuda rünnet täielikult lõpetada, kuid

[68] Sootak, J. 2003. Õigusvastasus. Süü. Tallinn: Kirjastus Juura, 54.
[69] Sobiv vahend: Sootak, J. 2003. Õigusvastasus. Süü. Tallinn: Kirjastus Juura, 55 tsit.
[70] *ibid*

vähendab ründega õigushüvele tekitatavat kahju. Sobivuse kaalumisel ei arvestata kaitstava ja rünnatava õigushüve väärtust ega nõuta nende võrdsust või kaitstava hüve ülekaalukust. Kuna rünne on õigusvastane, siis ei pea kaitsja enda (või teise isiku) õigushüve kaitseks üle võtma ebakindlast kaitsevahendist tulenevat riski, mis ei garanteeri ründe kohest ja lõplikku kõrvaldamist.[71]

Kaitsetegevuse ajal peab kaitsja valima vahendi, mis on lisaks sobivusele ka säästvaim. See tähendab seda, et vähemalt kahe võimaliku võrdse toimega kaitsevahendi hulgast peab kaitsja valima sellise vahendi, mis tekitab ründajale vähem kahju. Samas võib kaitsjal puududa võimalus valida ning sellisel juhul langeb eelpool nimetatud kriteerium ära. Säästvaima vahendi valiku juures tuleb menetlejal arvestada ka seaduse sättega (KarS § 28 lg 3), mis ei kohusta kaitsjat põgenema või abi kutsuma. Samuti jäetakse alternatiivide korral välja ka ebakindel kaitsevahend. [72]

Kaitsja ei pea valima vahendit, kui ta on selle sobivuses ebakindel ehk ta ei tea, kas valitud vahend lõpetab ründe või mitte. Õigus on valida selline vahend, mis peatab ründaja kindlalt. Kui menetluses tuvastatakse aga asjaolu, et kaitsjal oli valida ka vahend, mis tekitanuks ründajale vähem kahju ning rünne oleks peatatud, on tegemist hädakaitse piiride ületamisega. Sobivuse juures on oluline objektiivsel vaatlusel hinnata kaitsja positsiooni ning võimalust valida säästvaima vahendi puhul ka säästvaim kaitsetegevus. Siinkohal peab autor silmas mitte vahendit, vaid näiteks kehapiirkonda, kuhu kaitsja valitud vahendiga ründajat lööb.

Riigikohtu kriminaalkolleegiumi seisukoht 25. märtsi 2004 a otsuses S. Truskova kassatsioonikaebuses Tallinna Ringkonnakohtu 27. jaanuari 2004. a otsuse kriminaalasjas nr II-1/34/2004 vastu vähemohtliku viisi kohta on järgmine: /... oleks pidanud analüüsima, kas antud olukorras, s.o vallandunud hirmu seisundis, oli kohtualusel üldse võimalik kaalutleda ja otsustada, kuhu ja kuidas ründajat lüüa. Hädakaitse piiride ületamise küsimust saanuks analüüsima asuda alles peale selle tuvastamist, et S. Truskoval oli võimalik end tulemuslikult kaitsta muu vahendiga või vähemohtlikul viisil.[73]

[71] RKL 3-1-1-17-04, 11.
[72] Sootak, J. 2003. Õigusvastasus. Süü. Tallinn: Kirjastus Juura, 55.
[73] RKL 3-1-1-38-04, 7.

Tulirelvaga ründe tõrjumisel tuleb aga arvestada, et surmav lask on õigustatud ainult teatud juhtudel. Esmalt tuleb tuvastada, et tulirelv oli kaitsja käsutuses olevatest vahenditest sobivaim. Järgnevalt tuleb vaatluse alla võtta tulirelva muu kasutamise võimalikkus ründe peatamiseks- relvaga hoiatamine. Üldjuhul kehtib reegel, et esmalt tuleb rünnatavat hoiatada või teha hoiatuslask, kui aga rünne jätkub, siis võib tulistada. Arvestada tuleb ka vahemaaga ning padrunite arvuga. Teatud juhtudel ei ole võimalik tulistada ründajat jalgadesse, mis on kindlasti säästvam, kui tulistada pähe või südamesse (nt väga lühike vahemaa) või ei ole muu säästvam variant õigushüve ähvardava ohu kindlaks kõrvaldamiseks piisav (nt pantvangistaja kahjutuks tegemine). Ei saa tingimata nõuda ka hoiatuslasku, kui kaitsja ei ole kindel, et ründaja sellele reageerib, ja uueks lasuks ei jää enam aega.[74] Antud asjaolu on aga vaieldav ning kaitsja nö kindlameelsuse tuvastamine on problemaatiline- *ex ante* objektiivne vaatlus peab andma vastuse, kas uue lasu sooritamine oleks olnud võimalik või mitte.

3.2.1 Kaitsevahendi sobilikkus

2005 aastal alustati menetlust kriminaalasjas nr 05230XXXXXX KarS 291 tunnustel selles, et abipolitseinik A. Purje tulistas Harku vallas isiklikust revolvrist teda rünnanud koera, mille tulemusel sai vigastada lähedal seisev alaealine K.K.

Prokuratuuri loal kriminaalmenetluse lõpetamise 09.06.2005 määrusest selgub, et A. Purje tegevuses tuvastati õigusvastasust välistava asjaoluna hädaseisund. Looma ründest tingitud hädaseisundi ning ka hädakaitse võimalikkusest on autor kirjeldanud käesolevas töös punktides 3.1.2. ja 6.1. Antud kriminaalasja lõpetamise määruse põhjal toob autor välja relva kasutamisse puutuvad seisukohad, mis ei ole autori arvates määruses piisavalt motiveeritud ning olulised asjaolud, mis ei määrusest ei selgu. Ehkki antud kriminaalasjas käsitletakse hädaseisundi instituuti, seab autor eesmärgiks tuua välja punktid, millele kriminaalmenetluse lõpetamisel ning motiveerimisel tähelepanu peab pöörama. Samuti haakub tulirelva kasutamine hädaseisundis ka hädakaitse instituudiga, kuna mõlemal juhul

[74] Sootak, J. 2003. Õigusvastasus. Süü. Tallinn: Kirjastus Juura, 57-58; KarSK § 28, 8.4.

on tegemist ohtliku vahendi kasutamisega, mis nõuab situatsioonist lähtuvalt kaitsevahendi sobilikkuse hindamist.

Antud analüüsi teostamiseks on autori käsutuses prokuratuuri loal kriminaalmenetluse lõpetamise 09.06.2005 a määrus kriminaalasjas nr 05230XXXXXX (edaspidi määrus). Määruses on kirjeldatud, et A. Purje valitud vahend (tulirelva kasutamine) oli antud olukorras sobiv. Siiski leiab autor, et määruses ei ole piisavalt motiveeritud antud vahendi sobilikkuse kohta märgitud seisukohad. Määruses selgub, et erivahendid, millega end kaitsta A. Purjel puudusid. Teooria järgi ei ole isik kohustatud valima ebakindlat, kuid pehmemat vahendit (antud juhul näiteks gaasi või kumminuia). A. Purje poolt valitud vahendi kasutamise osas ei ole selgitatud, miks A. Purjel ei olnud erivahendeid ning kas patrullteenistuses ametiülesandeid täitnud A. Purje oli kohustatud kandma niiöelda välitöö ajal lisaks tulirelvale ka käeraudu, kumminuia ning gaasi või mitte (juhul kui need olid talle väljastatud). Kui selline kohustus esinenuks, tuleks selgitada ka vahendi sobilikkuse seisukohti võtmes, mis käsitleks ka kumminuia või gaasi kasutamist looma ründe tõrjumisel, mis on märksa ohutumad ning pehmemad vahendid. Selliste seisukohtade väljatoomine relva kasutamise osas selgitaks määruses valitud vahendi sobilikkust märksa enam. Sellega seoses jääb puudulikuks ka subjektiivsete tunnuste selgitamine A. Purje tegevuses. Autor leiab siinkohal, et abipolitseinik A. Purje pidi ette nägema, et patrullis olles võib tekkida olukordi, kus erivahendite kasutamise osakaal võrreldes tulirelva kasutamisega on märksa suurem. Autori käsutuses olevast määrusest selgub, et A. Purje kandis ainult tulirelva. Juhul, kui (abi)politseinik kannab ainult tulirelva ning tal puuduvad erivahendid, siis puudub tal ka võimalus ründe tõrjumisel teha valikuid. Koera ründe puhul võinuks sellisel juhul kasutada ka gaasi või kumminuia. Arvestades asjaolu, et ründav koer oli suur ning agressiivne, on õigustatud taolise looma ründe tõrjumiseks ka tulirelva kasutamine. Olenemata sellest, et kasutada oli ainult tulirelv, tulnuks märkida erivahendite, seega ka pehmema vahendi valiku puudumise põhjus. Fakt, et erivahendid antud situatsioonis A. Purjel puudusid, ei motiveeri autori arvates piisavalt tulirelva valiku põhjendatust. Siinkohal lisab autor, et väljendatud argumendid tuginevad üksnes määrusest loetule ning on võimalik, et erivahendite puudumise põhjus selgub toimiku materjalidega tutvumisel.

4. HÄDAKAITSE PIIRIDE ÜLETAMINE

4.1 Kaitsetegevuse hindamine

KarS § 28 lg 2 sätestab järgmist: isik ületab hädakaitse piiri, kui ta kavatsetult või otsese tahtlusega teostab hädakaitset vahenditega, mis ilmselt ei vasta ründe ohtlikkusele, samuti kui ta ründajale kavatsetult või otsese tahtlusega ilmselt liigset kahju tekitab.[75] Antud säte on andnud kaitsjale kaitse valikuks suured võimalused ning hädakaitse piire loeb see säte ületavaks kahel tingimusel: kaitse teostamine vahenditega, mis ilmselt ei vasta ründe ohtlikkusele või ründajale liigse kahju põhjustamine (objektiivsed asjaolud) ning piiride ületamine kavatsetult või otsese tahtlusega (subjektiivsed asjaolud). Kavatsuse korral tegutseb kaitsja eesmärgiga kasutada ebasobivat vahendit või tekitada liigset kahju. Otsese tahtluse korral aga isik teab, et tal on võimalik rünne lõpetada mõne säästvaima vahendiga, kuid ta ei kasuta seda. Tegemist ei ole hädakaitse piiride ületamisega juhul, kui isik küll objektiivselt ületas hädakaitse piire, kuid subjektiivselt pani ta hädakaitse piiride ületamise toime kaudse tahtlusega või ettevaatamatusest. Sellisel juhul on tegu KarS § 28 lg 1 mõttes õiguspärane.[76]

Hädakaitse piiride ületamine on J. Sootaki selgitusel võimalik kolmel juhul, kujutades endast sisuliselt kaitsetegevuse ekstsessi: intensiivsusekstsess, ekstensiivsusekstsess ja putatiivhädakaitse. Intensiivsusekstsessi puhul on tegemist reegeljuhtumiga, kus hädakaitseseisund on olemas ning isik tegutseb vahetut rünnet tõrjudes, silmas peetakse seda ekstsessi liiki vastavalt KarS § 28 lg 2-le. Ekstensiivsusekstsessi korral on tegemist hädakaitse piiride ületamisega, kus isik kaitseb end siis, kui rünne pole alanud või on lõppenud. Putatiivhädakaitse puhul on tegemist liialdusega ning topelteksimusega- puudub hädakaitseseisund ning ületatakse ka hädakaitse piire. Antud juhtumi puhul lahendatakse kaasus eksimuse eeskirjade järgi, kuna puudub hädakaitseseisund.[77]

---

[75] RT I 2001, 61, 364
[76] Lähemalt: Sootak, J. 2003. Õigusvastasus. Süü. Tallinn: Kirjastus Juura, 59.
[77] Hädakaitse piiride ületamise liigid: *ibid,* 58.

Kaitsetegevuse hindamine toimub *ex ante*, objektiivne vaatleja hindab lähtudes tavainimese seisukohast kaitsja poolt valitud vahendi sobivust ning säästvust. Samuti on oluline tuvastada, et kaitsjal tegutses lähtudes kaitsetahtest. Isik peab aru saama, et viibib ja tegutseb kaitseolukorras ning ta peab tegutsema sellest arusaamast lähtuvalt. Kaitsetegevuse hindamisest ka käesoleva töö punktis 6.1.3.

Kaitsetahe moodustab hädakaitse subjektiivse külje. Kaitsja põhimotiiv peab olema ainult kaitsetegevuse teostamine, enda või teise isiku õigushüve kaitsmine (tahtlus teostada hädakaitset). Muud motiivid- vihavaen, põlgus vms võivad kõne alla tulla, kuid ainult kaitsetahte kõrval teisejärgulistena. Ründaja võib olla kaitsja ammune vihavaenlane, kuid ka sellisel juhul on hädakaitse lubatud. Kaitsjal peab esinema soov õiguspäraselt käituda.[78]

KarS lähtub põhimõttest, et kaitsja tuleb vabastada prognoosiriskist. See tähendab: "Rünnatava tegevus peab olema võimalik piirides, kus ta millegagi ei riski. Kogu risk läheb ründajale, sest teda ei ole keegi sundinud kannatanut ründama."[79] J. Sootak on märkinud juhud, mil kaitsja vastutus on välistatud:

a) kaitsetegevus vastab ründe ohtlikkusele ja ei tekita ründajale liigset kahju;
b) kaitsetegevus küll teatud piirini ületab ründe ohtlikkuse ja tekitab ründajale liigset kahju, kuid ületamine ei ole ilmne;
c) kaitsetegevus ületab ilmselt ründe ohtlikkuse ja tekitab ilmselt ründajale liigse kahju, kuid kaitsja tegutses kaudse tahtluse või ettevaatamatusega.[80]

4.2 Provokatsioon

Provotseerimine tähendab lühidalt ässitamist, kihutamist, millegi tahtlikult esilekutsumist. Provotseeritud hädakaitseseisund on olukord, kus rünnatav on eelnevalt käitunud rünnet esilekutsuvalt ja on seega ründe põhjustajaks[81]. Isikul puudub hädakaitseõigus, kui ta on

[78] KarSK § 28, 9.3.
[79] Sootak, J. 2003. Õigusvastasus. Süü. Tallinn: Kirjastus Juura, 59 tsit Kühl, K. § 7/110.
[80] KarSK § 28, 10.4.
[81] Sootak, J. 2003. Õigusvastasus. Süü. Tallinn: Kirjastus Juura, 63.

ründe tahtlikult provotseerinud kas eetiliselt taunitava või õigusvastase käitumisega[82]. Isik võib aga ründe esile kutsuda õiguspärase käitumisega, kuid sellisel juhul ei saa rääkida provotseerimisest ning isikul on täielik hädakaitseõigus. Provokatsiooni puhul ongi oluline esmalt tuvastada, kas rünnet esile kutsunud eelkäitumine oli õigusvastane või õiguspärane, teiseks on oluline vaadelda, milline oli selle käitumise motiveeriv iseloom- oli see kavatsetult provotseeriv, rünnet teadlikult või möönvalt esile kutsuv või hoopis neutraalne.[83] Provokatsioonist lähemalt ka käesoleva töö punktis 6.2.

4.3 Ekspertiisi korraldamisest

Antud peatüki sissejuhatuseks sobib Riigikohtu kriminaalkolleegiumi järgnev seisukoht: /... oleks pidanud analüüsima, kas antud olukorras, s.o vallandunud hirmu seisundis, oli kohtualusel üldse võimalik kaalutleda ja otsustada, kuhu ja kuidas ründajat lüüa (RKL 3-1-1-38-04, 7., käsitletud käesoleva töö punktis 3.2).

Kriminaalasja lahendamisel võib menetleja lähtudes tõendamiseseme asjaolude selgitamisest ning olenevalt kriminaalasja omapärast korraldada mitmesuguseid ekspertiise. KrMS § 99 sätestab, et ekspertiis tagatakse vajaduse korral ning tõendamisvajadustest lähtudes[84]. Kuna tõendiks on KrMS § 66 lg 1 järgi kahtlustatava, süüdistatava, kannatanu ja tunnistaja ütlused, saab olla ekspertiisi korraldamise üheks vajaduseks ka isiku ütluste[85] tõepärasuse kontroll. Siinkohal peab autor tõepärasuse kontrolli all silmas järgmist: menetleja peab ülekuulamise eelselt püüdma jõudma selgusele, kas vastutav isik oli võimeline teatud sündmust adekvaatselt tajuma ja kas ta on võimeline tajutut adekvaatselt edastama.[86] Kui menetlejal tekib kahtlus isiku vaimses seisundis, peab menetleja korraldama kohtupsühhiaatria- ja kohtupsühholoogia kompleksekspertiisi. Isiku vaimse seisundi ning sündmuse adekvaatse tajumise lahendamine eeldab ekspertiisi määramist, mitteõiguslikele eriteadmistele tuginevate ning konkreetset kriminaalasja puudutavate järelduste tegemist. Isiku süüvõime tuleb küll

[82] KarSK § 28, 11.2.3.
[83] Lähemalt näidetega: Sootak, J. 2003. Õigusvastasus. Süü. Tallinn: Kirjastus Juura, 63-66.
[84] RT I 2003, 27, 166
[85] Ütlustest lähemalt: Kergandberg, E. Sillaots, M. 2006. Kriminaalmenetlus. Tallinn: Kirjastus Juura, 173.
[86] *ibid*, 175.

vaatluse alla deliktistruktuuri kolmandal, süü tasandil, kuid käesoleva töö autor selgitab ekspertiisi korraldamise vajadust seotuna õigusvastasuse tasandil vaadeldavate asjaolude tuvastamisega.

Kas hädakaitse kaasuste puhul hädakaitse piiride ületamise korral on kohustuslik korraldada kahtlustatava vaimse seisundi ja ütluste tõepärasuse selgitamiseks ekspertiis?

Alustuseks tooksin näite: toimus tapmine, kus kahtlustatava hilisemal ülekuulamisel ilmneb asjaolu, et isik tegutses hädakaitseseisundis. KrMS § 75 lg 3 sätestab, et kahtlustatava ülekuulamine algab küsimusega, kas ta on toime pannud kuriteo, milles teda kahtlustatakse[87]. Kui vastus sellele küsimusele on jaatav, kuid hilisemas sisulises jutus, ütlusi andes eitab kahtlustatav oma süüd, siis on kokkuvõtvalt tegemist süü eitamisega ning kohtus pole põhjust väita, et isik on oma süüd kohtueelses menetluses tunnistanud. Seega vastust küsimusele: kas olete toime pannud kuriteo, milles teid kahtlustatakse, ei oleks õige käsitada ütlusena, vaid pigem seletusena.[88] Antud tapmise näite puhul ilmneb asjaolu, et isik teostas ründe tõrjumisel hädakaitset, just ütluste andmisel ning toimunu selgitamisel. Süü eitamiseks on antud juhul isiku ütlus hädakaitseseisundi kohta- isik tunnistab tapmist, kuid mitte süüd. Kahtlustatava ja süüdistatava ütlustest rääkides on vaja täpselt piiritleda, millisel juhul saab rääkida nende isikute poolt oma süü tunnistamisest ja millisel juhul selle eitamisest[89].

Ütlustest võib selguda, et ründest tuleneva ohu tõttu oli kaitsja oma sõnade kohaselt olukorras, kus hirm ning paanika segasid adekvaatsust ning nö. selget mõtlemist (asteeniline afekt). Sellele viitavad kahtlustatava sellised ütlused, nagu: ma ei saanud enam millestki aru, kõik käis nii kiiresti, ma kartsin väga, aga ma ei tahtnud teda tappa jne. Sellised ütlused viitavad sellele, et tuleb kontrollida, kas isik oli võimeline teo toimepanemise ajal oma teo keelatusest aru saama ning seda juhtima ja oli seega süüdiv. Kui menetluses on antud juhtumi puhul tõendatud asjaolu, et olles hädakaitseseisundis, ületas kaitsja hädakaitse piire (nt ei valinud ründe tõrjumiseks säästlikumat vahendit kavatsetult või otsese tahtlusega), vajab tõendamist ka asjaolu, miks hädakaitse piiri ületati ja mis oli selle põhjuseks. Kas selle põhjuseks võib olla isiku võime mitte teo keelatusest

[87] RT I 2003, 27, 166
[88] Kergandberg, E. Sillaots, M. 2006. Kriminaalmenetlus. Tallinn: Kirjastus Juura, 183.
[89] *ibid*

aru saada, vaid võime mitte aru saada piiridest, millest kaitset teostades isik väljuda ei tohtinud ehk millist vahendit kasutada?

Siinkohal tasub vahemärkusena lisada, et karistust kergendavate asjaoludena on sätestatud süüteo toimepanemine hädakaitse piiride ületamisel ja ka süüteo toimepanemine õigusvastase käitumisega esile kutsutud tugeva hingelise erutuse mõjul (vastavalt KarS § 57 lg 1 p 6 ja p 8) [90]. Tugeva hingelise erutuse seisundi puhul on tegemist neurootilise häirega, kõrgest emotsionaalsest pingest tingitud erutusseisund, mille tõttu isiku võime oma tegudest aru saada ja neid juhtida on piiratud[91]. J. Sootak ja P. Pikamäe on Karistusseadustiku kommentaarides antud punktis iseloomustanud tapmise vähemohtliku koosseisu võimalikkust, kui erutusseisund on tekkinud äkki ja see on esile kutsutud kannatanupoolse vägivalla või solvamisega süüdlase suhtes ning sellises seisundis pannakse toime tapmine. Tugev hingelise erutuse seisund on isiku psüühilist seisundit iseloomustav *provotseeritud tapmise*[92] koosseisutunnus ning kaasuse lahendamisel on just olulisel kohal kohtupsühholoogiaekspertiisi korraldamine, kui ilmneb asjaolu, et isik oli tugevas hingelise erutuse seisundis. Antud juhul ei sätesta seadus aga ekspertiisi taotlemise kohustuslikkust, vaid annab pigem otsustuskohustuse uurimisasutusele, kes kahtluse korral ekspertiisi vastavalt seaduses sätestatule taotleb. Kahtluse (kas isik oli võimeline teo toimepanemise ajal oma teo keelatusest aru saama või mitte) kõrvaldamine toimub seega *in dubio pro reo* põhimõttest lähtudes, antud põhimõtte eiramine on jällegi menetlusnormi rikkumine. Subjektiivsed tunnused (kavatsetus ja otsene tahtlus) saab tuvastada ekspertiisiga.

Provotseeritud tapmise säte eeldab, et vägivalla mõju kahtlustatava psüühikale pidi olema vahetu, afektiseisund ja sellest tulenev tapmissoov peab olema tekkinud äkki[93]. Kui aga kahtlustataval tekib neurootiline häire hirmust ründaja vastu ning esineb ka kaitsetahe? Afekti kirjeldatakse kui tundehäiret, mis tekib järsult. Selline häire võib inimesel tekkida mitte ainult raevust ja vihast, vaid ka hirmust ja ehmatusest (asteeniline afekt) [94].

---

[90] RT I 2001, 61, 364
[91] KarSK § 57, 10.
[92] Lähemalt: KarSK § 115, 302.
[93] KarSK § 115, 303.
[94] Randma, P. 2005. V, Juridica. 321-331.

Tulles tagasi hädakaitse piiride ületamise juurde, võib püstitada järgmise hüpoteesi: hirmust tekkinud neurootilise häire tõttu ei olnud kahtlustatav võimeline hindama hädakaitse piire, seega ei saa kahtlustatavale ette heita hädakaitse piiride ületamist ning kahtlustatava tegutsemine tuleb lugeda hädakaitseseisundis tegutsetuks. Antud hüpoteesi tõestamiseks või ümberlükkamiseks tuleb korraldada ekspertiis ning tuvastada isiku psüühiline olukord just kaitsetegevuse hetkel - võib ainult oletada, et kaitsja oli erutatud seisundis (rünne tekitab üldjuhul tõepoolest erutatud seisundi), kuid ekspertiis peab selgitama ka erutusseisundi niiöelda sügavuse, sest neurootiline häire (afektiseisund) takistab võimet aru saada tegudest ning neid juhtida. Subjektiivsed tunnused (kavatsetus või otsene tahtlus) hädakaitse piiride ületamise küsimuses saab tuvastada ekspertiisiga.

Psühholoogiaeksperdi (sageli on selleks kliiniline psühholoog) kompetentsi võib kuuluda ühiskonnaohtlikkuse hindamine, süüdivuse ekspertiis, hinnang isiku võimele aru saada esitatust, tema poolt korda saadetust või temalt nõutust, teovõime määramine jms (autori märkus: üldjuhul teostatakse siiski taolistel juhtudel kompleksekspertiis). Kui ekspert on määratud, tuleb kontrollida, et eksperdi hinnang või antud tunnistus on asjakohane ning teaduslikult põhjendatud.[95]

[95] Kuidas kasutada eksperti? Bachmann, T. 2003. Psühhonoomia juriidilises kontekstis. Tartu. Tartu Ülikooli Kirjastus, 128.

5. TÕENDAMISPROBLEEMID

5.1 Süütuse presumptsioon kriminaalmenetluses ja *in dubio pro reo* kohustus

Isiku kahtlustamisel õigusvastase teo toimepanemises ning tõe väljaselgitamisel lasub menetlejal kohustus lähtuda süütuse presumptsiooni printsiibist. Sellest printsiibist lähtumine kahtlustatava ja/või süüdistatava staadiumis kriminaal- ja kohtumenetluses on isiku üks põhiõigustest, mille tagajaks peab olema eelkõige kogu riigivõimu aparaat. "Mõiste „presumeerima" tähendab sisult mingi väite tõepärasuse eeldamist seni, kuni pole tõendatud vastupidist."[96] Põhiseaduse kommentaaridest leiab EIÕK art 6 lg-e 2 järgi printsiibi sõnastuse järgmiselt: „igaüht, keda süüdistatakse kuriteos, peetakse süütuks seni, kuni tema süü ei ole seaduse kohaselt tõendatud".[97] Põhiseadus annab igaühele süütuse presumptsioonist lähtudes õiguse mitte süüdi olevana käsitada enne, kui selle kohta on jõustunud kohtuotsus ning seda õigust pole lubatud rikkuda. Igaühe õiguseks loetakse samuti põhimõtet, mille kohaselt ei ole keegi kriminaalmenetluses kohustatud oma süütust tõendama ning see sisaldub samuti süütuse presumptsiooni printsiibi mõttes. Süütuse presumptsiooni printsiibi sätestamine PS §-s 22 on loonud printsiibi kehtivaks ning kõigile järgimiseks Eesti õigusruumis.

Objektiivsel tõe tuvastamisel kriminaalasja lahendamisel kohustub menetleja eelpool kirjeldatud süütuse presumptsiooni põhimõtetele lisaks lähtuma ka KrMS § 7 lg-s 3 sisalduvast nõudest: kriminaalmenetluses kõrvaldamata kahtlus kahtlustatava või süüdistatava süüdiolekus tõlgendatakse tema kasuks[98].

Seda ladinakeelset nimetust *in dubio pro reo* (kahtluse korral süüdistatava kasuks) kandvat põhimõtet peetakse sageli seotuks süütuse presumptsiooniga ning Kriminaalmenetluse seadustikku *in dubio pro reo* sissetoomine eeldab selle käsitamist süütuse presumptsiooni kolmanda allsüsteemina. Samas on antud põhimõtet vaadeldud erialakirjanduses eraldi seisva põhimõttena ning on leitud, et *in dubio pro reo* põhimõte mõjutab eeskätt just

[96] Kergandberg, E. Sillaots, M. 2006. Kriminaalmenetlus. Tallinn: Kirjastus Juura, 50 tsit
[97] PSK § 22, 1.
[98] RT I 2003, 27, 166.

kohtuotsust, ehkki süütuse presumptsiooni mõju ulatuvat aga kriminaalmenetlusest kuni kohtuotsuse tegemiseni.[99]

Huvitav on aga antud põhimõtte sisuline tõlgendamine. Tõendamisprobleemide esinemisel ei ole esimeseks reaktsiooniks mitte kahtluse tõlgendamine kahtlustatava või süüdistatava kasuks, vaid menetleja hakkab seda kahtlust kõrvaldama[100]. Kui tõendamisprobleemide esinemisel tekkivat kahtlust ei suuda menetleja kõrvaldada, tõlgendatakse see alles siis kahtlustatava kasuks. Tuleb pidada meeles, et tõendite kogumisel ning hindamisel nõuab kriminaalasja menetlemine ja *in dubio pro reo* põhimõttest lähtumine objektiivset lähenemist. Lähtuda tuleb eelkõige just tõe tuvastamise olulisusest ning vältida subjektiivse arvamuse kujunemist kahtlustatava süüdiolekus, kui menetleja seaduslikke meetmeid kasutades asub kahtlust kõrvaldama. Kõrvaldamise tulemiks võib olla mingisugune asjaolu või fakt. Kahtluse kõrvaldamist ei tohi lugeda püüdeks leida kinnitust kahtlustatava süüdiolekus. Kahtlustatava süüdiolekus kõrvaldamata kahtluse kõrvaldamine tähendab kahtluse kõrvaldamist mingis asjaolus, seega ei tähenda kahtluse tõlgendamine kahtlustatava või süüdistatava kasuks aga isiku süüteo toimepanemise kahtlustuse kõrvaldamist. Antud seisukohta püüab autor selgitada järgneva joonisega:

[99] PSK § 22, 2.3.
[100] Kergandberg, E. Sillaots, M. 2006. Kriminaalmenetlus. Tallinn: Kirjastus Juura, 50.

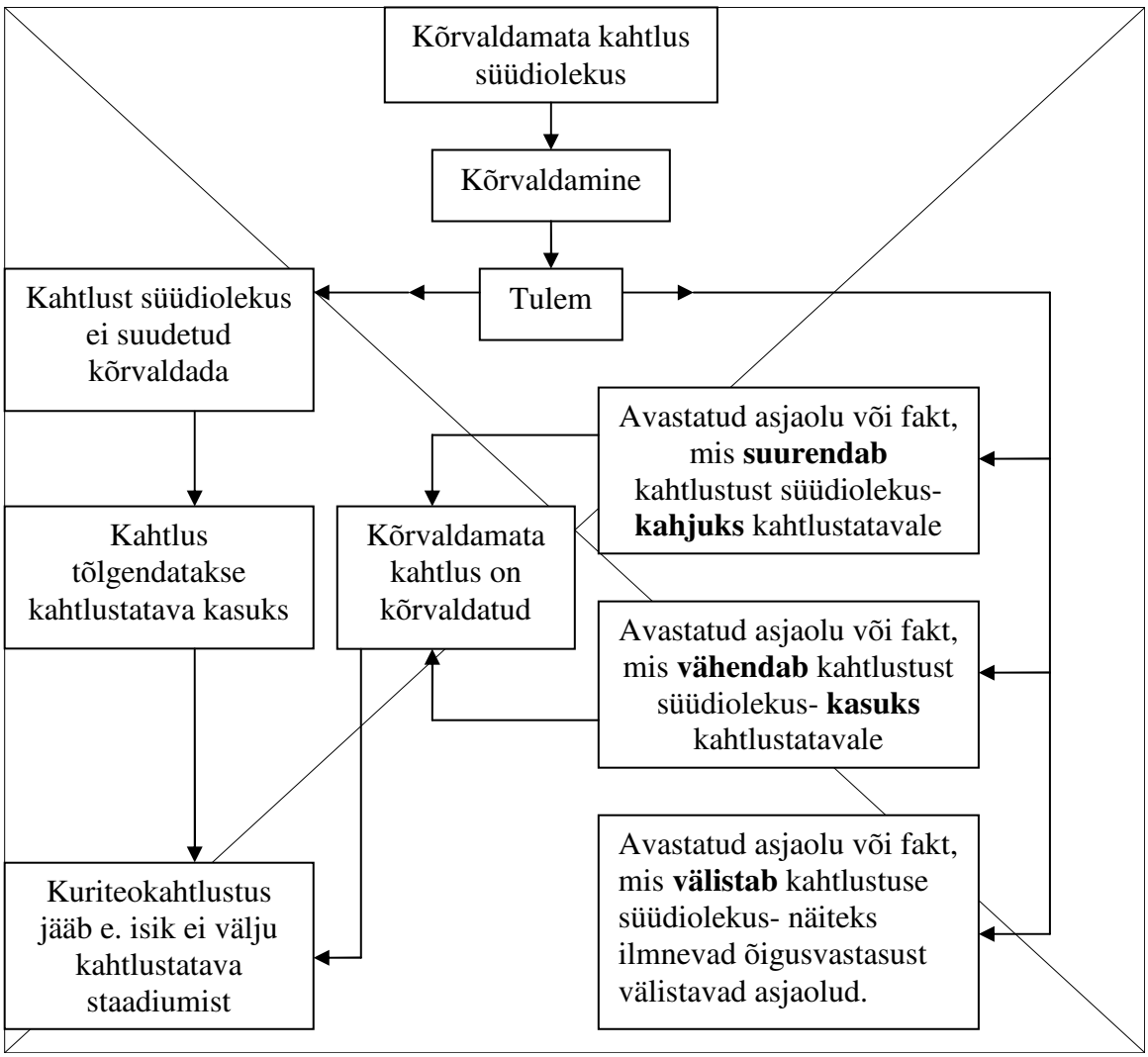
Kõrvaldamata kahtlus süüdiolekus
Kõrvaldamine
Tulem
Kahtlust süüdiolekus ei suudetud kõrvaldada
Avastatud asjaolu või fakt, mis **suurendab** kahtlustust süüdiolekus- **kahjuks** kahtlustatavale
Kahtlus tõlgendatakse kahtlustatava kasuks
Kõrvaldamata kahtlus on kõrvaldatud
Avastatud asjaolu või fakt, mis **vähendab** kahtlustust süüdiolekus- **kasuks** kahtlustatavale
Avastatud asjaolu või fakt, mis **välistab** kahtlustuse süüdiolekus- näiteks ilmnevad õigusvastasust välistavad asjaolud.
Kuriteokahtlustus jääb e. isik ei välju kahtlustatava staadiumist

5.2 *Ex ante* hindamine

Hädakaitseseisundi analüüsi puhul võib rääkida kahest eraldiseisvast analüüsist. Ühe analüüsi moodustab sündmuse ajal hädakaitse õigust omava isiku pigem hetkeline ründesituatsiooni hindamine kuivõrd analüüs, teise moodustab sündmusele järgnev analüüs ehk siis menetleja põhjalik töö varem aset leidnud ründesituatsiooni hindamisel. Keerukaks teeb hädakaitse juhtumite menetlemise just tõsiasi, et olukorra hindamine ründe hetkel ja peale rünnet on erinev, hilisem tõendamiseseme asjaolude ning faktide paigutamine ajateljele on problemaatiline. Seega menetlus „vaatleb ja näeb“ tõendeid kui detaile ning nendest moodustatud tervikut tagantjärgi. Situatsiooni modelleerimise tagantjärgi teeb keeruliseks erinevate versioonide püstitamise kohustus, kus eksimuste põhjuseks ning veaks võib olla alateadlik ning menetlejale märkamatu kiindumus ühte kindlasse versiooni.

Näiteks kui on toimunud tapmine, mis viitab teo õigusvastasust välistavale asjaolule näiteks hädakaitsele, võib menetleja lähtuda siiski ainult tapmise faktist kui raskest kuriteost ning peab alateadlikult olulisemaks õigluse jaluleseadmist süüdlase karistamisega ning püstitab versiooni, kus kahtlustatava tegu oli õigusvastane ning asub seda tõendama, võttes küll sealjuures arvesse asjaolusid, mis viitavad hädakaitsele, kuid jättes samas terviku modelleerimise fooniks süülise tapmise. Sellisel juhul ei saa rääkida kuriteo menetlemise objektiivsusest. Prioriteediks on küll tõe väljaselgitamine, kuid veaks on näilise tõe alateadlik ning kinnisideena süvenev tunnetus, mis võib tekkida uurimise algstaadiumis näiteks emotsioonide ajendil - sündmuskohal avaneb vaatepilt laibale ning veriste kätega tapmises kahtlustatavale. Sellises situatsioonis tekib esimesena „kõik on ju niigi selge“ suhtumine ning sellele rajatakse esmane uurimisversioon. Siinkohal on oluline ära märkida jällegi süütuse presumptsiooni kui menetlusõiguslikku põhimõtet, mis küll tagab ausa menetluse ning väldib sellise hoiaku kestvust, kuid samas ei keela see antud hoiaku kujunemist. Seega on oluline juba esialgsete versioonide püstitamisel arvesse võtta objektiivsuse nõuet selliselt, et see on suunatud kõiki asjaolusid arvesse võttes tõe väljaselgitamisele ning subjektiivsete hoiakute ja emotsionaalsuse vältimisele.

Olukorra hindamine ja asjaolude tuvastamine eeldab hädakaitse kaasuste puhul objektiivset vaatlust. *Ex ante* (-enne, lähtudes eelseisvast) hindamine tähendab eeldatava objektiivse vaatleja sündmuse ette asetamist tagantjärgi ehk kuidas oleks käitunud keskmine inimene

antud olukorras. Vaatleja asetatakse sündmuse ette. Otsustavaks saavad keskmise inimese teadmised, mille põhjal tuvastatakse, kas oht kaitsja õigushüvedele oli olemas või mitte.

Riigikohtu kriminaalkolleegiumi seisukoht 25. märtsi 2004 a otsuses V. Krutikovi kassatsioonikaebuses Viru Ringkonnakohtu 31. oktoobri 2003.a otsuse kriminaalasjas nr 2-1-443/03 vastu *ex ante* hindamise kohta on järgmine: Olukorda püütakse hinnata selle informatsiooni järgi, mis oli kasutada konkreetses sündmuses osalejal. Kui selline "objektiivne kõrvalseisja" leiab, et õigushüve kahjustamine oli tõenäoline, siis tuleb asuda seisukohale, et ründe oht oli olemas.[101] *Ex ante* hindamisel peab objektiivne vaatleja samuti pärinema tegeliku tegija sotsiaalsest keskkonnast ning oluline on arvesse võtta teatavat ettevalmistust (nt keskmine autojuht, arst, turvatöötaja vms). Oht loetakse tuvastatuks, kui tegija ja objektiivse *ex ante* vaatleja hinnangud langevad kokku.[102]

Samuti on Riigikohtu kriminaalkolleegium eelpool nimetatud kohtuasjas seisukohal, et *ex ante* hindamiskriteeriumid on kohaldatavad ka hädakaitsetegevuse ründele vastavuse või mittevastavuse tuvastamisel. Hädakaitsetegevuse mittevastavus ründele peab objektiivsele kõrvalseisjale olema ilmne juba kaitsetegevuse ajal - seda ei saa tuletada hiljem saadud teadmiste pinnalt.[103]

Ex ante hindamise huvitavaks küljeks ongi just lähtumine keskmise inimese arusaamast ning teadmistest. Keskmise inimese kui sellise määratlemine võib olla ka mõneti vaieldav. Objektiivsus nõuab justkui igaühelt ühtseid väärtushinnanguid, käitumismalle ning mõttelaadi, mis on kindlal ajahetkel ühiskonnas kehtivad ja tolereeritud. Samas on subjektiivselt erinev arusaam sellisesse mõistesse nagu oht. Kohtumõistjale on antud siinkohal keerukas ülesanne, sest oht on individuaalselt täiesti erinevalt tunnetatav ning hinnatav. Küsimuses, kas oht kaitsja õigushüvele oli olemas või mitte, on ohtu oma õigushüvele ning selle kahjustamise tõenäosust tunnetanud tegelikkuses siiski kaitsja. Et tagantjärgi *ex ante* hinnangut anda, peabki tuvastama eelnenud situatsiooni kõik üksikasjad ja andmed, et hiljem anda hinnang - kas ründest tulenev oht kahjustanuks tõenäoliselt õigushüve või mitte. Hinnata tuleb subjektiivse ohu tunnetamist kaitsja poolt (kas isik

[101] RKL 3-1-1-17-04, 10.
[102] Sootak, J. 2003. Õigusvastasus. Süü. Tallinn: Kirjastus Juura, 73.
[103] RKL 3-1-1-17-04, 11.4.

tundis ohtu või mitte), samuti tuleb tuvastada kaitsja õigushüvedele olemasolev oht (ründaja tegevuse ohtlikkus ning ründaja käsutuses olevad vahendid).

Meie kohtupraktikas on levinud *ex ante* hindamine, kuid selle kõrval asetseb ka *ex post(-lähtudes toimunust)* hindamine. See tähendab seda, et vaatleja käsutuses on kõik objektiivsed andmed, mis on tuvastatavad pärast sündmust. Näiteks mängurelvaga ähvardamise puhul on *ex ante* hindamisel oht elule olemas, *ex post* hindamise korral aga mitte elule, vaid vabadusele.[104] *Ex post* hindamisest ka käesoleva töö punktis 6.1.3.

[104] Sootak, J. 2003. Õigusvastasus. Süü. Tallinn: Kirjastus Juura, 45.

6. RIIGIKOHTULAHENDITE ANALÜÜS

6.1 Vahetu ründe tuvastamine

6.1.1 Riigikohtulahendi 3-1-1-17-04 analüüs

Riigikohtu kriminaalkolleegium on analüüsitavas lahendis välja toonud antud juhtumi lahendamisel hädakaitseõiguse üldised aspektid ning kontrollinud hädakaitse elementide esinemist kohtualuse tegevuses. V. Krutikovi kaasuse lahendis esinenud Riigikohtu väljendatud seisukohtadele on viidanud Karistusseadustiku kommentaarides hädakaitse selgitamiseks ka J. Sootak ning P. Pikamäe. Samuti peab ka käesoleva töö autor antud kaasuse lahendit üheks ilmekamaks, mis selgitab hädakaitseõigust ning tingib kaasuse lahendamisel erineva argumentatsiooni.

Lahendis kirjeldatakse, et V. Krutikov anti kohtu alla süüdistatuna KarS § 118 p 1 järgi selles, et ta 8. novembril 2002. a kella 23.00 ajal lõi enda elukohas T. Talbret noaga kõhtu ja tekitas talle eluohtliku tervisekahjustuse. Poole tunni möödudes lõi V. Krutikov noa ja kirvega E. Blocki, põhjustades ka talle eluohtliku tervisekahjustuse. Autor võtab kokku Ida-Viru maakohtu ning Viru Ringkonnakohtu tuvastatud asjaolud juhtunu kohta: V. Krutikov viibis koos oma vennaga oma elukohas. Kella 23.00 ajal tulid sinna T. Talbre, E. Block ja I. Männi, kes olid alkoholijoobes ja soovisid V. Krutkoviga rääkida viimase poolt toimepandud vargustest. Tunnistaja N. Boiko ütlustega luges ringkonnakohus tõendatuks, et V. Krutikovi korteri ust lõhuti kolm-neli minutit. Pärast ukse lõhkumist tungis T. Talbre korterisse. Korterisse tungimine toimus öisel ajal, sissetungijad olid purjus ning T. Talbrel oli käes noataoline ese. Sissetungimisele järgnevalt lõi V. Krutikov T. Talbret noaga kõhtu, mille järel T. Talbre väljus korterist ja hoiatas E. Blocki majja sisenemast. E. Block võttis aga aialipi ning sisenes korterisse. E. Block tahtis V. Krutikovi aialipiga lüüa, mille peale lõi V. Krutikov aga E. Blocki noaga kõhtu ja seejärel kirvega pähe.

Ida-Viru Maakohtu 11. septembri 2003. a otsusega tunnistati V. Krutikov süüdi KarS § 118 p 1 järgi, kuna kohus ei nõustunud V. Krutikovi väitega, et ta tegutses hädakaitses, sest kannatanute käitumine ei seadnud ohtu V. Krutikovi elu. Ringkonnakohus leidis aga, et V. Krutikov pani KarS § 118 lg 1 järgi kvalifitseeritava kuriteo toime hädakaitse piiri ületades, kuna T. Talbre ei kavatsenud veel noaga lüüa ja aialipp ei ole ese, mille eest tuleb end kaitsta kirve ja noaga. Riigikohtu kriminaalkolleegium märgib antud lahendis järgmist: selleks, et oleks võimalik üldse rääkida hädakaitsest ja/või selle piiride ületamisest, tuleb kõigepealt tuvastada hädakaitseseisundi olemasolu. Alles pärast hädakaitseseisundi tuvastamist on võimalik hinnata, kas kaitsetegevus jäi hädakaitse piiridesse või ületas neid.

6.1.2 Hädakaitseseisundi tuvastamine

Kriminaalkolleegium märgib lahendis, et hädakaitseseisund võib tekkida enne, kui ründaja tegevus jõuab karistusõiguslikus mõttes katse staadiumi. Seega ei nõustunud kriminaalkolleegium ringkonnakohtu seisukohaga, mille järgi ei olnud antud juhtumis tegemist vahetu või vahetult eesseisva ründega KarS § 28 lg 1 mõttes. Riigikohus märgib, et rünnatav ei pea ootama hetkeni, mil hakatakse tema õigushüvesid reaalselt kahjustama. Kuna V. Krutikov ei saanud tõsikindlalt teada, kas T. Talbre ründab teda noaga või mitte, ei saa ka asetada talle ebamõistlikku koormat, mille järgi pidanuks V. Krutikov ootama reaalse ründe algust, märgib kriminaalkolleegium. Riigikohus märkis, et V. Krutikov oli alates T. Talbre korterisse tungimisest hädakaitseseisundis. Antud seisukoht on ka autori arvates põhjendatud, kuna tegemist oli kodu puutumatusega, toimus vahetu rünne V. Krutikovi eluruumi puutumatusele kui põhiseadusega kaitstud õigusele. Riigikohus märkis, et *ex ante* vaatlejal on põhjust asuda seisukohale, et sellisel juhul on tõenäoliselt oht ka korteris viibiva isiku elule ja tervisele, kui sissetungijaks on joobes ning noaga relvastatud isik. Kaitstavateks hüvedeks on lisaks kodu puutumatusele sellisel juhul ka inimese elu ja tervis. Kriminaalkolleegium vaatles sellest tulenevalt T. Talbre käitumist õigusvastase ründena V. Krutkovi elule ja tervisele KarS § 28 lg 1 alt 2 mõttes ning V. Krutikovi puhul loeti täidetuks hädakaitse esimene eeldus, milleks on hädakaitseseisund.

6.1.3 Kaitsetegevuse hindamine

Vaatluse alla tuli järgmisena kaitsevahendi sobilikkus. Kriminaalkolleegium leidis, et enda kaitsmine noaga oli V. Krutkovi poolt sobilikuks vahendiks lõpetamaks T. Talbre rünnet. Olulise asjaoluna toob autor välja ka Riigikohtu seisukoha antud lahendis, mille kohaselt tuleb arvestada situatsiooni, mis on määrav kaitsevahendi sobilikkuse ülempiiri määramisel. Riigikohus selgitab lahendis järgmist: situatsioonis, kus öösel tungib korterisse noaga relvastatud alkoholijoobes isik, on hädakaitsevahendi sobilikkuse ülempiir suhteliselt kõrge - teatud juhtudel ei ole sellises olukorras välistatud, et kaitseks sobilikuks vahendiks võib olla isegi tulirelv, sest isik ei pea enda kaitsmisel rakendama ebakindlaid vahendeid. Vahendi sobilikkuse analüüsil leidis Riigikohus, et V. Krutikovil oli võimalus noa asemel valida T. Talbre ründe lõpetamiseks ka kirves, mida loetakse enamohtlikuks kui nuga. Valikuvõimaluse esinemist selgitab asjaolu, et hiljem ründas V. Krutikov E. Blocki noa ja kirvega- järelikult olnuks võimalik, et V. Krutikov tõrjub ka T. Talbre rünnet kirvega. V. Krutikov valis aga noa, mis on kirvest säästvam vahend ning ründe- ja kaitsevahend olid võrdväärsed. Tähtsust ei omanud ka asjaolu, et T. Talbrel oli käes nuga või noataoline ese, sest *ex ante* vaatlusega on mõistlik eeldada, et tegemist on noaga.

Riigikohus märgib olulise asjaoluna lahendis ka eelnenud sündmuste käiku, mida tuleb hädakaitsesituatsiooni hindamisel arvesse võtta. Sündmuste käik antud kaasuses seisnes kahe ründaja tegevuses, mis küll olid ajalise vahemikuga üksteisest eraldatud, kuid *ex ante* hinnangul tuleks kahte rünnet vaadelda ühtse tervikuna. Silmas on peetud siin asjaolu, et kaitsetegevuse hindamisel E. Blocki suhtes tuleb arvestada vahetult eelnenud noaga relvastatud T. Talbre sissetungi. E. Block ründas aialipiga, rünne oli vahetu ning õigusvastane ning esines oht V. Krutikovi elule ja tervisele. Autor leiab, et siinkohal on asunud kriminaalkolleegium õigele seisukohale. Autori arvates *ex ante* hinnangut andes ei ole mõistlik eeldada, et toas võinuks olla aialipp või sellesarnaseid esemeid, mida võinuks V. Krutikov võrdväärseks kaitsevahendiks valida, kui E. Block teda ründas. Autori arvates on kriminaalkolleegium vaadelnud nuga ja kirvest sobiva kaitsevahendina just selletõttu, et *ex ante* hinnangul vaadeldi kahte rünnet ühtse tervikuna, seega ei vaja aialipi või muu sarnase kaitsevahendi olemasolu ja kasutamine siinkohal pikemat analüüsi. Juhul kui E. Blocki ründele aialipiga ei oleks eelnenud T. Talbre sissetung, võib autori arvates sellisel juhul küll kõne alla tulla hädakaitse piiride ületamine V. Krutikovi käitumises ning võrrelda kaitsevahendiga tekitada võivat kahju ründevahendiga. Seega leiab autor, et

eelnevat sündmuse kulgu arvesse võttes oli V. Krutikovi poolt valitud vahendid (nuga ja seejärel kirves) sobivad.

Autor toob välja siinkohal ka lahendis sisalduva asjaolu, et E. Block oli teadlik sellest, et V. Krutikov noaga T. Talbret lõi. Viimane ka hoiatas E. Blocki korterisse sisenemast. Seega võttis E. Block riski ning sellega võib lugeda täidetuks õigusvastase ründe subjektiivse asjaoluna E. Blocki käitumises tahtluse teostada rünnet, sest ta üritas V. Krutikovi aialipiga lüüa. See täitis hädaseisundi V. Krutikovi käitumise osas. Esmapilgul võib tunduda tõesti, et noaga ning seejärel ka kirvega löömine ei ole sobiv tõrjumaks aialipiga teostatavast ründest tulenevat ohtu. Ründe võib see peatada tõepoolest, kuid kas ei ole sellisel juhul tegemist hädakaitse piiride ületamisega, mis on tingitud mittesobiva vahendi valiku tõttu?

Olulise asjaoluna on Riigikohus lahendis märkinud, et T. Talbrest lähtuva ohu lõpetamine ei takistanud E. Blocki majja sisenemast. Järelikult oli V. Krutikov õigustatud kasutusele võtma eelmisest kaitsevahendist suuremat kaitset pakkuva kaitsevahendi, milleks oli kirves. Riigikohus leidis, et aialipiga löömise eest ennast noaga kaitstes, ei rikkunud V. Krutikov ka E. Blocki suhtes säästvaima kaitsevahendi kasutamise nõuet.

Järgnevalt viitab Riigikohus *ex ante* ja *ex post* vaatluse erinevusele ning olulisusele antud kaasuses. Kirve kasutamine võib tunduda ründe ohtlikkusele mittevastav, kuid üksnes sellele, kellel on teada ka pärast sündmust ilmnenud asjaolud:

Ex post vaatlemisel lähtutakse toimunust. Hindaja käsutuses on kõik objektiivsed andmed, mis on tuvastatavad pärast sündmust (vt ka käesoleva töö punkt 5.2).

Riigikohus rõhutas aga lahendis, et sündmuste toimumise ajal olnuks *ex ante* vaatlejal ehk "objektiivsel kõrvaltvaatajal" alus arvata, et noa kasutamine ei ole veel rünnet lõplikult kõrvaldanud. “Samuti tuleb seejuures arvestada, et V. Krutikov tekitas kirvega E. Blockile vähem kahju kui noaga”, märkis Riigikohus, tuues autori arvates esile jällegi *ex post* vaatluse.

Kirvega kahju tekitamise suurust kui sellist on võimalik hinnata toimunu järgselt. Kahjustuse suurus võib kirvega pea piirkonda löömisel olla täiesti erinev- veritsevast

haavast eluohtliku koljuluu murruni. Kui V. Krutikov oleks põhjustanud kirvega lüües näiteks E. Blocki surma, polnuks see *ex ante* vaatlemisel järelikult oluline, kuna kriminaalkolleegium rõhutas, et sündmuste toimumise ajal olnuks "objektiivsel kõrvaltvaatajal" alus arvata, et noa kasutamine ei ole veel rünnet lõplikult kõrvaldanud. Kirvelöök ründest tuleneva ohu tõrjumiseks oli õigustatud. Seega jääb lahendist arusaamatuks Riigikohtu seisukoht, kus kriminaalkolleegium peab oluliseks arvestada kirvega tekitatud kahju vähesust võrreldes noaga tekitatud kahjule.

Õigeksmõistev kohtuotsus tugines ka V. Krutikovi käitumise subjektiivsete asjaolude analüüsil. Olulisel kohal oli tuvastada, kas esinevad tõendid, mis viitavad tahtlusele või kavatsusele teostada hädakaitset vahenditega, mis ilmselt ei vastanud ründe ohtlikkusele. Hädakaitse piiride ületamine karistatav ainult siis, kui ta pannakse toime kavatsetult või otsese tahtlusega. Nagu selgub lahendist, ei olnud riigikohtul madalama astmete kohtute poolt tuvastatud tehiolusid silmas pidades alust kahelda ka V. Krutikovi ütluste tõepärasuses, mis sisaldasid endas kaitsetahte olemasolu. Autor leiab, et riigikohtu poolt tõendatuks loetud kaitsetahe on põhjendatud. Riigikohus märgib lahendis, et ringkonnakohus ei ole tuvastanud ja asjas puuduvad tõendid, et V. Krutkovil oleks olnud kavatsus või otsene tahtlus teostada hädakaitset vahenditega, mis ilmselt ei vastanud ründe ohtlikkusele, või et ta oleks T. Talbrele või E. Blockile kavatsetult või otsese tahtlusega ilmselt liigset kahju tekitanud. Antud seisukohta ning õigeksmõistvat kohtuotsust võib ilmestada KrMS §-s 60 sätestatuga: kohus tugineb kriminaalasja lahendades asjaoludele, mis ta on tunnistanud tõendatuks ning tõendatus on kohtul tõendamise tulemusena kujunenud veendumus, et tõendamiseseme asjaolud on olemas või puuduvad[105]. Tõendatuks loeti V. Krutikovi puhul kaitsetahte olemasolu, puudusid aga tõendid otsese tahtluse või kavatsetuse kohta tekitada ilmselt liigset kahju. Seega kohtueelses menetluses tuvastatavad subjektiivsed asjaolud hädakaitse piiride ületamise küsimuses omavad olulist kaalu.

[105] RT I 2003, 27, 166

6.2 Provokatsioon

6.2.1 Riigikohtulahendi 3-1-1-95-06 analüüs

Antud Riigikohtulahend käsitleb süülise hädaseisundi kaasust. Lahendis on välja toodud hädakaitse ning hädaseisundi eristamine, samuti provotseeritud hädaseisundi küsimus ning ekslikud hinnangud madalama astme kohtus, mis viis kriminaalmenetlusõiguse olulise rikkumiseni.

V. Tumanov anti kohtu alla süüdistuses KarS § 361 lg 1 järgi, mis sätestab olulise kahju tekitamist keskkonnale loodusliku loomastiku küttimise nõuete rikkumise tõttu[106]. Riigikohtulahendist selgub, et V. Tumanov olles metssea ajujahil Ida-Virumaal, rikkus Jahiseaduse ning Jahieeskirja nõudeid, milles on sätestatud jahiajad ning jahikoerte kasutamine. Jahi lõppedes järgnes V. Tumanov võõrastele haukuvatele koertele ning kohtus emakaruga, kes V. Tumanovi väite kohaselt teda ründas ning seetõttu oli ta sunnitud 3-5 meetri kauguselt oma elu kaitseks karu tulistama.

Antud juhtumi lahendamisel asus Viru Maakohus tuvastama isikule süüksarvatud teo karistatavust, kuid lähtus vääralt kolmeastmelise deliktistruktuuri järgimise nõudest. Lahendist selgub, et Viru Maakohtu 8. veebruari 2006. a kohtuotsusega mõisteti V. Tumanov süüdistuses KarS § 361 lg 1 järgi õigeks kuriteokoosseisu puudumise tõttu. Kohus käsitas toimunut õnnetusjuhtumina, leides, et V. Tumanov tappis karu oma elu kaitseks. Riigikohtu kriminaalkolleegium on antud lahendis seisukohal, et kui isiku tegevus ei täida süüteokoosseisu, pole põhjust õigusvastasuse tasandile liikuda, koosseisule mittevastavat tegu ei saa nimetada õiguspäraseks ega mittesüüliseks, sest puudub karistatav ebaõigus. Antud lahendis nähtub, et Viru Maakohus ei selgita, milline KarS § 361 lg-s 1 ettenähtud koosseisutunnus puudub, samuti ei ole põhjenduste puudumise tõttu kohtuotsusest üheselt mõistetav, millisel õiguslikul alusel, s.t millise süüteokoosseisu tunnuse puudumise tõttu V. Tumanov õigeks mõisteti. Maakohus sedastas deliktistruktuuri esimesel astmel kuriteokoosseisu puudumise ja seejärel liikus teisele, s.o õigusvastasuse tasandile, kus tuvastas V. Tumanovi käitumises enesekaitse tunnused ning leidis sedagi, et

[106] RT I 2001, 61, 364

tegemist on õnnetusjuhtumiga. Riigikohtu kriminaalkolleegium on KarS § 2 lg-s 2 sätestatud kolmeastmelise deliktistruktuuri olulisust isikule süüksarvatud teo karistatavuse tuvastamisel rõhutanud ka lahendis 3-1-1-148-03.

Apellatsioonis väideti, et kriminaalasjas kogutud tõendid ei kinnita karu rünnet V. Tumanovile ja leiti, et süüdistataval oli võimalus hädaseisundit vältida ja karu tapmisest loobuda. Rõhutamist väärib siinkohal asjaolu, et apellatsioonis leiab käsitlemist hädaseisundi (KarS § 29) instituut, mitte aga hädakaitseseisund (KarS § 28)- ringkonnakohus viitab aga ostuses jällegi hädakaitse instituudile. Prokurör märkis, et maakohtu otsuse tühistamise aluseks on põhjenduste puudumine kohtuotsuses ja selles sisalduvate järelduste mittevastavus faktilistele asjaoludele. Viru Ringkonnakohtu kokkuvõtvas otsuses leitakse, et V. Tumanovi käitumine jäi hädakaitse piiridesse. Autor arvab, et siinkohal väidab ringkonnakohus, et V. Tumanov ei ületanud hädakaitse piire karu tulistades ning ringkonnakohus arvas, et hädakaitseseisund on süüd välistav asjaolu, mistõttu tuleb V. Tumanovi tegu käsitada õiguspärasena.

Tasub märkida, et antud järelduses eksis ringkonnakohus kahes aspektis. Esiteks käsitleti V. Tumanovi tegutsemist ründe tõrjumisel hädakaitseseisundis olevana. Õiguslikus mõttes ei loo hädakaitseseisundit kodu- või metslooma rünne, sest loom ei ründa õiguskorda ning hädakaitsega saab end kaitsta üksnes inimese rünnaku vastu[107]. Viru Ringkonnaprokuratuuri prokuröri esitatud kassatsioonis oli seega põhjendatud väide, et tegu ei saa lugeda õiguspäraseks hädakaitset reguleerivate sätete alusel, sest puudub õigusvastane rünne KarS § 28 lg 1 mõttes.

Teiseks märkis aga ringkonnakohus, et hädakaitseseisund on süüd välistav asjaolu ning V. Tumanovi tegutsemist ei saa seega pidada õigusvastaseks. Hädakaitseseisundi analüüs toimub aga õigusvastasuse tasandil, kus antakse hinnang süüteokoosseisu täitnud inimese käitumisele, selgitatakse käitumise õiguspärasuse esinemine või puudumine. Seega ei ole õige ringkonnakohtu väide, et hädakaitseseisund on süüd välistav asjaolu. Hädakaitse ning hädaseisund on õigusvastasust välistavad asjaolud ning neid vaadeldakse deliktistruktuuri teisel tasandil. Antud riigikohtulahendis selgitab ka kriminaalkolleegium, et süüd välistavad asjaolud on sätestatud ammendavalt KarS §-des 38-43, mille hindamisega tegeletakse alles deliktistruktuuri kolmandal, s.o süü tasandil.

[107] Ründest lähemalt: Sootak, J. 2003. Õigusvastasus. Süü. Tallinn: Kirjastus Juura, 36.

6.2.2 Hädakaitse ja hädaseisundi eristamisest

Hädaseisundi näol on tegemist olukorraga, kus tuleb teha valik- kahjustada ühte hüve, et päästa teist[108]. Inimese ründest tulenev õigushüve ohustamine on peamine, mis eristab hädakaitset hädaseisundist. Antud juhtumis ei ole tegemist inimese poolt ässitatud looma ründega ning hädakaitse on sellisel juhul välistatud. Kõne alla saab siinkohal tulla metslooma rünnakust tuleneva vahetu ohu tõrjumise teo õigusvastasust välistava asjaoluna KarS §-s 29 sätestatud tingimustel hädaseisund. Nii nagu hädakaitse puhul tuleb hädaseisundi kontrollimine arutlusele deliktistruktuuri teisel tasandil, kui süüteo objektiivsed ning subjektiivsed asjaolud on süüteokoosseisu tasandil tuvastatud.

KarS § 29 sätestab, et tegu ei ole õigusvastane, kui isik paneb selle toime, et kõrvaldada vahetut või vahetult eesseisvat ohtu enda või teise isiku õigushüvedele, tema valitud vahend on ohu kõrvaldamiseks vajalik ning kaitstav huvi on kahjustatavast huvist ilmselt olulisem. Huvide kaalumisel arvestatakse eriti õigushüvede olulisust, õigushüve ähvardanud ohu suurust ning teo ohtlikkust.[109] Antud riigikohtulahendis on kriminaalkolleegium selgitanud, et üldisemas tähenduses tuleb hädaseisundi all mõista vahetut ohtu enda või teise isiku õigustatud huvile, mida saab kõrvaldada üksnes teisele õigustatud huvile kahju tekitamisega.

Kriminaalkolleegium selgitab antud lahendis, et hädaseisundi eeldusi kontrollides tuleb eristada hädaolukorda ja päästetoimingut. Ohu olemasolu ei sõltu selle päritolust (loodusnähtus või looma käitumine), kuid oluline erinevus võrreldes hädakaitsega on selles, et hädaseisundi korral puudub õigusvastane rünne õigushüvele. Erinevalt hädakaitsest on huvide kaalumise järgselt hädaseisundi puhul õigushüve kahjustamine lubatav vaid juhul, kui rünnatava hüve päästmiseks ei olnud muud võimalust, näiteks abi kutsumine või põgenemine. Hädakaitse instituut seda ei nõua. Sarnaselt hädakaitsega, tuleb hädaseisundi vajalikkuse puhul oht tõrjuda sobiva ja säästvaima vahendiga. Lähtuda tuleb proportsionaalsuse põhimõttest, mis tähendab õigushüvede omavahelist kaalumist. Proportsionaalsuse nõue ei tarvitse kooskõlas olla aga hädakaitse tingimustega (hädaseisundi puhul tuleb vältida kolmanda isiku hüve kahjustamist).

---

[108] Hädaseisundist lähemalt: Sootak, J. 2003. Õigusvastasus. Süü. Tallinn: Kirjastus Juura, 68.
[109] RT I 2001, 61, 364

6.2.3 Süüline hädaseisund ning provokatsioon hädakaitses

Lahendis on kriminaalkolleegium märkinud, et süüline hädaseisund tähendab seda, et isik on oma süülise käitumisega ise viinud enda olukorda, kus ta peab päästma oma õigushüve teise hüve kahjustamise hinnaga. Iseenesest ei välista süüliselt põhjustatud hädaseisund isiku õigust enda hüve päästa. Küsimus on vaid selles, kas igasugune süüliselt põhjustatud hädaseisund annab hädaseisundiõiguse ja millised on päästmistegevuse piirid. Kui isik on ohu tekitanud kavatsetult eesmärgiga oht võõrast õigushüve hävitades kõrvaldada, siis hädaseisund puudub (näiteks koerte kallale ässitamine või karu õrritamine).

Antud põhimõte kehtib ka provotseeritud hädakaitse olukorras, kus rünnatav põhjustab oma varasema käitumisega ründe, kutsub selle esile. Provokatsiooni puhul hädakaitses on kaasuse lahendamisel olulised kaks kriteeriumi. Tuleb tuvastada, kas rünnet esilekutsunud eelkäitumine oli õigusvastane või õiguspärane, teiseks tuleb vaadelda käitumise motiveerivat iseloomu- kas tegemist oli kavatsetult provotseeriva käitumisega, rünnet teadlikult või möönvalt esile kutsuv või neutraalne.[110]

Kriminaalkolleegium selgitab antud lahendis järgmist: isik ei saa oma tegu hädaseisundiga õigustada, kui ta kutsub hädaolukorra esile oma tahtliku teoga. Samuti märgib kriminaalkolleegium lahendis järgmist: kui isiku süüline käitumine seisneb üksnes ettevaatamatuses, pole hädaseisundiõigus välistatud, kuid hüvede kaalumisel tuleb isiku ohtu põhjustavat käitumist hinnata tema kahjuks, misläbi vähenevad tema võimalused õigustada ohu tõrjumist hädaseisundiga.

Et välistada hädaseisundis tegutsemine V. Tumanovi puhul, tuleb seega tuvastada, kas tahtlik jahieeskirjade rikkumine ning teadlik enesele ohtliku olukorra tekitamine esines. Kriminaalkolleegium märgib lisaks, et hädaseisundi provokatsiooni ja ettevaatamatu käitumise vahele jääb olukord, kus isik on tahtlikult põhjustanud ohu oma hüvele, kuid ta ei ole seda teinud provokatsiooni eesmärgil. Ta on tulevase ohu ja vajaduse kõrvaldada see võõra hüve kahjustamise hinnaga, ette näinud (kaudne tahtlus) või teab seda (otsene tahtlus). Ka siin kaalutakse hüvesid, kuid arvesse võetakse ka ohu põhjustaja süülist

[110] Sootak, J. 2003. Õigusvastasus. Süü. Tallinn: Kirjastus Juura, 63.

käitumist. Kriminaalkolleegium selgitab, et kui isik otsustas ohtu põhjustanud (või suurendanud) teo toimepanemise ajal tahtlikult tulevase, võõrast õigushüve ohustava (eeldatavasti ka kahjustava) teo kasuks, ei saa tagajärje põhjustamist hädaseisundiga õigustada.

Süüline hädaseisundi olemasolu V. Tumanovi käitumises tuleb analüüsida õigusvastasuse tasandil. Kriminaalkolleegium selgitab: juhul kui ilmneb, et V. Tumanov oli juba algtegu (jahi lõppedes võõrastele haukuvatele koertele järgnemine ja karu pesale liigne lähenemine) toime pannes vähemalt kaudse tahtluse vormis teadlik tulevasest teost (tulistamine) ja selle tagajärjest (suure uluki kahjustamine/tapmine), ei ole hädaseisundi eeskirjadele tuginemine võimalik. Algteo objektiivne ja subjektiivne ebaõigus hõlmab järelteo asjaolud (ka tagajärje põhjustamise) ning viimase hädaseisundiline iseloom ei kustuta algteo ebaõigust. Kui V. Tumanovil puudus võimalus põgeneda, on ka siis kriminaalvastutus algteost põhjustatud tagajärje eest võimalik, kui esinevad süülise hädaseisundi tunnused.

Autor leiab, et V. Tumanovil oli võimalus ohtu vältida. Seda oleks saanud ta teha ka siis, kui tegemist oleks olnud V. Tumanovi enda jahikoertega. Olenemata sellest, kelle koerad karupesale lähenesid ning haukuma hakkasid, pidi V. Tumanov eeldama, et ta võib koertele järgnedes kohtuda suure ulukiga, sealhulgas karuga. Juhul, kui jahiaeg ei oleks antud juhul lõppenud, võinuks V. Tumanovi poolt karu tulistamine olla õiguspärane, kuna jahikoertega metssea ajujahti teostades võib eeldada, et koerad leiavad peale metssigade ka teisi ulukeid.

Antud lahendi analüüsi olulisus seisneb kokkuvõtvalt hädakaitse ning hädaseisundi eristamise olulisuses, samuti ka õigusvastasust välistava asjaolu analüüsil provotseerimise ehk süülise käitumise korral. Samuti rõhutab antud lahend kolmeastmelise deliktistruktuuri järgimise olulisust isikule süüksarvatud teo karistatavuse tuvastamisel.

6.3 Kui rünne ei vasta süüteokoosseisule

6.3.1 Riigikohtulahendi 3-1-1-111-04 analüüs

Antud riigikohtulahendi analüüs kirjeldab, miks hädakaitset lubatakse ning on oluline, kuna antud juhtumis on riigikohus jõudnud hädakaitse lubatavuse puhul seisukohale, et hädakaitse on õigustatud ka selliste õigushüvede kaitseks, mis jäävad ise karistusõiguse kaitsealast väljapoole. Riigikohtu kriminaalkolleegiumi täiskogu muutis antud lahendiga varasemat Riigikohtu kriminaalkolleegiumi seisukohta, mis esines lahendi 3-1-106-03 punktis 9.

Kohtulahendist selgub, et tegemist oli sündmusega, kus naisterahvas A.T lõi korduvalt Vana Villemi Pubi laua taga istunud meessoost U.P-d käte ja jalgadega näo piirkonda. Selgub, et U.P ütles A.T-le ebasündsaid väljendeid ning sõnu (nt. lits ja lõdva püksikummiga tüdruk), mille tulemusel A.T kasutas U.P kallal vägivalda ning A.T anti erasüüdistusmenetluses kohtu alla süüdistatuna KarS § 121 järgi, mis sätestab kehalist väärkohtlemist[111]. Linnakohus leidis, et A. T. poolt U. P. korduv löömine rusikate ja jalgadega on tõendatud ning tuvastas ka tervisekahjustuste tekitamise U. P.-le. Kohus ei nõustunud kohtualuse ja viimase kaitsja väitega, et A. T. tegutses hädakaitseseisundis. Tallinna Ringkonnakohtu otsusega siiski tühistati linnakohtu otsus täies ulatuses. Antud riigikohtulahendi punktis 4 selgub, et ringkonnakohus soostus linnakohtu seisukohaga, et kohtualune pani U. P. suhtes toime teo, mis vastab KarS §-s 121 kirjeldatud süüteokoosseisule, kuid asus samas seisukohale, et A. T. tegu ei ole õigusvastane KarS § 27 tähenduses, kuna kohtualune tegutses hädakaitses tõrjudes tema vastu suunatud rünnet. Selgub, et linnakohus oli jätnud analüüsimata hädakaitseseisundi esinemise. Ringkonnakohus selgitas, et karistusõigus ise õigushüvesid ei loo, vaid üksnes tagab õiguskorras üldiselt eksisteerivate õigushüvede kaitse, siis ei ole oluline, et õigusvastaselt rünnatav õigushüve oleks ise karistusõiguslikult kaitstav - hädakaitse on õigustatud ka selliste õigushüvede kaitseks, mis jäävad ise karistusõiguse kaitsealast väljapoole. Ringkonnakohus märkis lisaks, et tegemist ei olnud ka hädakaitse piiride ületamisega, seda nii käte- kui ka jalgadega löömise puhul. Ringkonnakohtu otsuse peale esitas U.P kaitsja

[111] RT I 2001, 61, 364

kassatsiooni, kus kaitsja tugineb RKL- s 3-1-1-106-03 sisalduvale Riigikohtu krimnaalkolleegiumi sisukohale, et õigusvastane rünne KarS § 28 lg 1 tähenduses peab tulenevalt KarS §-st 27 vastama mõne süüteokoosseisu tunnustele ning kehtivas õiguses ei ole solvamine süüteona karistatav, mistõttu selline tegu ei saagi hädakaitseseisundit esile kutsuda. Antud seisukohaga käesoleva töö autor ei nõustu ning leiab, et Riigikohtu kriminaalkolleegiumi täiskogu muutis eelpool kirjeldatud seisukohta käesolevas kohtulahendis motiveeritult.

6.3.2 Varasem seisukoht ning selle muutmine

Riigikohtu kriminaalkolleegiumi varasema väljendatud seisukoha 9. oktoobri 2003. a otsuses asjas nr 3-1-1-106-03 (RT III 2003, 30, 312) kohaselt peab õigusvastane tegu KarS § 28 lg 1 mõttes kõikidel juhtudel vastama KarS §-s 27 sätestatud tingimustele.

Solvamine ja laimamine on Karistusseadustikus isikuvastaste kuritegudena dekriminaliseeritud, kuid ometi võib teatud juhtudel olla tegemist tõsiselt võetava ründega, mille talumist rünnatavale kohustada ei saa ainuüksi põhjendusel, et tegemist on ründega, mis ei sisalda endas ebaõigust ning ei ole õigusvastane. Autor peab vajalikuks siinkohal märkida, et Põhiseaduse (PS) §- s 17 on sõnastatud norm keeluna mitte teotada kellegi au ja head nime. Igaühel on subjektiivne õigus aule ja heale nimele[112]. Huvitav on aga, et nendel kahel inimväärikuse komponendil karistusõiguslik kaitse puudub, kuid siiski on tegemist individuaalsete õigushüvedega, mille puhul peab olema lubatud ka nende kaitseõigus, kui neid ohustab vahetu või vahetult eesseisev rünne.

Antud lahendis märgib kriminaalkolleegiumi täiskogu järgmist: “Hädakaitse on õigustatud ka selliste õigushüvede kaitseks, mis ise jäävad karistusõiguse kaitsealast väljapoole. Täiskogu arvates võib hädakaitseseisundi tekkimise aluseks olla ka selline õigusvastane rünne, mis ei vasta ühegi süüteokoosseisu tunnustele. Süüteokoosseisude kujundamisel on olulisel kohal hinnang ühe või teise käitumisviisi karistusõigusliku sanktsioneerimise üldisele proportsionaalsusele ja otstarbekusele, mistõttu ei ole võimalik välistada olukordi, kus üksikisiku jaoks talumatult intensiivne rünne õigushüvele ei ole kuriteona ega

[112] PSK § 17, 1.

väärteona karistatav. Samas võib ka suhteliselt mõõdukas hädakaitsetegevus sellise ründe tõrjumiseks juba vastata süüteokoosseisule. Kõnealusel juhul ei saa riik nõuda, et isik ohverdaks oma kaitseõiguse üldistele kriminaalpoliitilistele kaalutlustele."

6.3.3 Sotsiaaleetiline konflikt

Antud lahend on oluline ka selletõttu, et kriminaalkolleegium selgitab siinkohal lisaks hädakaitse lubatavusele veel proportsionaalsuse küsimust hädakaitses. Hädakaitse puhul ei ole nõutav õigushüvede proportsionaalsuse täpne arvestamine. Siiski nõustub autor kriminaalkolleegiumi seisukohaga, et teatud juhtudel muudabki keeruliseks kaasuse lahendamise *ex ante* vaatlemisel ilmnev sotsiaaleetiline konflikt, kus hädakaitseõiguse realiseerimine tooks kaasa õiguse kuritarvitamise. Taolist põhimõtet sisaldab endas ka ühiskonda kooshoidev solidaarsuspõhimõte. Huvitav ning mõneti problemaatiline on hädakaitse puhul nõue, et rünnatav on kohustatud teatud juhtudel taluma rünnet oma õigushüvele. Need on juhud, kus esineb hädakaitseõigus, kuid kaitsjal puudub võimalus piirduda näiteks säästvaima vahendiga, mis ei tekitaks rünnatavale suuremat kahju. Sellistel juhtudel lasub rünnataval kohustus taluda rünnet, antud juhul on silmas peetud rünnet vähevääruslikule õigushüvele. Lahendis on toodud õunavarga näide: isegi kui on võimalus varastatud õunad tagasi saada õunavarast tulistades, ei ole see lubatud isegi siis, kui tegemist on ainsa vahendiga, et rünne peatada ning vara tagasi saada. Taolistel juhtudel tuleb kaaluda siiski hüvede väärtusi ning avalikku huvi. Lahendis märgitakse, et väheohtliku ründe puhul puudub avalik huvi hädakaitsetegevuse vastu, mille tagajärjeks oleks silmatorkavalt ebaproportsionaalne kahju ründaja õigushüvedele. Kui selline asi esineb, tuleb vaatluse alla hädakaitse piiride ületamine. Lisaks märgib kolleegium, et juhul, kui isiku õigushüve rünnatakse teoga, mis ei vasta ühegi süüteokoosseisu tunnustele, tuleb eriti hoolikalt hinnata, kas tegemist ei ole väheolulise ründega, mille puhul on hädakaitseõigus piiratud. Autori arvates ei ole antud kriminaalkolleegiumi väide konkreetne ning üheselt mõistetav ning põhjendab oma seisukohta järgnevalt:

Ehkki solvamine ja/või ebasündsate väljenditega sõimamine ei ole kriminaliseeritud, on taoliste juhtumite puhul siiski tegemist inimväärikuse puutumatuse tugeva riivega. Autor lisab aga siinkohal, et kriminaliseeritud on rahvusvaheliselt kaitstud isiku, tema pereliikme, samuti ka võimuesindaja ja avalikku korda kaitsva muu isiku solvamine ja laimamine (vt

KarS § 247 ja § 275). Arvesse tuleb võtta kõiki asjaolusid- aeg, koht, viis, milles solvamine seisneb jne. Antud kaasusest selgub, et U.P kasutas solvavaid väljendeid A.T aadressil avalikus kohas, tegemist oli laia publiku ees aset leidnud sündmusega. Riik on siinkohal andnud isikule õiguse pöörduda põhiõiguse (õigus aule ja heale nimele) riive puhul kohtusse. Au ja hea nimi omab seega tsiviilõiguslikku kaitset. Antud lahendis nendib kolleegium, et kui isiku õigushüve rünnatakse teoga, mis ei vasta ühegi süüteokoosseisu tunnustele, tuleb eriti hoolikalt hinnata, kas tegemist ei ole väheolulise ründega. Siinkohal võib kolleegiumi seisukohast välja lugeda vihjet, mis ilmestab PS §-s 17 sätestatud au ja hea nime teotamist väheolulise ründena. Kui inimese au riivata, toimub ka põhiõiguse riive, kuid autori arvates ei ole tegemist väheolulise ründega, kui see on suunatud põhiõigusele. Riigikohtu kriminaalkolleeguim seab oma seisukohaga seega mõneti kahtluse alla au ja väärikuse olulisuse. Samas leiab autor ning nõustub, kui kolleegium on silmas pidanud antud seisukoha puhul järgmist: A.T-l oli võimalus valida ka säästvaim vahend ründe lõpetamiseks. Kriminaalkolleegium nentis, et kuna ringkonnakohus leidis ekslikult, et rusikalöökide kasutamine U. P. solvangu tõrjumiseks oli säästvaim A. T. käsutuses olnud kaitsevahend, jättis ta kontrollimata mittevastava kaitsevahendi kasutamise subjektiivse külje. Seega tuleb ka tuvastada, miks A. T. otsustas kasutada solvangu tõrjumiseks korduvaid rusikalööke näkku, mitte aga mõnda säästvamat tema käsutuses olnud kaitsevahendit või –viisi näiteks suuliselt antavat käsklust solvamine lõpetada. Autori arvates ei vihja seega kolleegium oma seisukohas au ja väärikuse ebaolulisusele kui sellisele, vaid rõhutab ründe hindamise hoolikuse olulisust.

6.4 Tõendite hindamine

6.4.1 Riigikohtulahendi 3-1-1-43-02 analüüs

Käesoleva lahendi analüüsis toob autor välja Riigikohtu kriminaalkolleegiumi seisukohad, mis rõhutavad eelkõige kohtueelses menetluses kogutavate tõendite olulisust ning võimalikke tõendite hindamisprobleeme. Ka menetleja töös tuleb ette kaasusi, kus ütlused võivad olla vastuolulised ning puuduvad ka tunnistajad, kes annaksid kuriteo asjaolude kohta usaldusväärseid ütlusi.

Juhtum leidis aset aastal 2000 Tallinna linnas. P. Kallast süüdistati selles, et ta lõi Tallinnas Mustamäe tee 161-81 asuvas korteris diivanil istuvale M. Oherdile rusikaga näkku, mille tagajärjel kannatanu kukkus. Lahendis selgub, et P. Kallas lõi peale kannatanu M. Oherdi kukkumist viimast veel 5-6 korda rusikaga näkku, mille järel jooksis kannatanu esikusse, kus P. Kallas lõi talle rusikaga külje piirkonda, mille tagajärjel kannatanu jälle kukkus. P. Kallas lõi kannatanut veel 8 korda rindkere piirkonda ning korduvalt näkku. Kannatanul õnnestus korterist põgeneda, kuid P. Kallas järgnes M. Oherdile, maja ees pani ta kannatanule jala ette, mille tagajärjel kannatanu jällegi kukkus. Selgub, et M. Oherdile põhjustati rasked kehavigastused - X-IX vasakpoolse roide murd, parema käe IV kämblaluu murd, peaaju vapustus, nahamarrastused ning nahaalused verevalumid näol, rindkerel ja paremal käel.

Lahendis on märgitud järgmised asjaolud: Tallinna Linnakohtu 3. aprilli 2001. a otsusega mõisteti P. Kallas KrK § 108 lg 2 p 3 järgi õigeks tõendamatuse tõttu. P. Kallas väitis, et ta ründas kannatanut enesekaitseks ning kannatanu oli teda löönud esimesena. Samuti eitas P. Kallas rusikate ja jalgadega peksmist. Linnakohus luges küll tuvastatuks, et M. Oherd läks süüdistuses märgitud ajal P. Kallase elukohta ja et M. Oherdile tekitati rasked kehavigastused. Samuti leidis kohus, et korteris asetleidnud sündmuste täpset käiku ja sealhulgas seda, kes esimesena ründas, ei ole võimalik tuvastada. P. Kallas väitis, et lõi kannatanut rusikaga näkku, mille tagajärjel viimane kukkus tugitooli otsa. Linnakohus leidis, et nende väidete tõelevastavust pole võimalik kontrollida. Samas väitis linnakohus, et pole alust kahelda tunnistajate ütlustes, mille järgi lõi M. Oherd esimesena ning lisas, et P. Kallas võis kannatanut lüüa korduvalt ning tekitada talle süüdistuses kirjeldatud vigastused, kuid ta tegutses oma kodus, kust kannatanu keeldus lahkumast. Kohtuotsuses märgiti, et juhul, mil M. Oherd ründas P. Kallast esimesena, oli viimasel õigus aktiivsele kaitsele.

Autor märgib siinkohal, et linnakohtu seisukohtades tekkis teatud vastuolu. Analüüsitavas lahendis selgub järgmine: linnakohus leiab, et korteris asetleidnud sündmuste täpset käiku ja sealhulgas seda, kes esimesena ründas, ei ole võimalik tuvastada. Sellele järgnevalt arvab aga linnakohus, et pole alust kahelda P. Kallase väites, et ta tegutses enesekaitseks, sest tema ütlused selle kohta, et M. Oherd lõi esimesena, ühtivad tunnistajate ütlustega. Antud juhul jääb arusaamatuks, kas linnakohus luges tunnistajate ning süüdistatava

ütlustele tuginedes tõendatuks asjaolu, et kannatanu lõi süüdistatavat esimesena või mitte. Antud probleemile viitab autori arvates ka see, et kohtuotsuses märgiti: P. Kallasel oli juhul, mil M. Oherd ründas teda esimesena, õigus aktiivsele kaitsele. Ei selgu, kas tegemist on tõendatud faktilise asjaoluga või oletusliku järeldusega. Antud kohtuotsuse peale esitasid apellatsioonkaebuse kannatanu M. Oherd ja apellatsioonprotesti Tallinna Prokuratuuri prokurör E. Ülviste, mis jäeti rahuldamata.

Kuna ringkonnakohus jättis oma otsuses motiveerimata P. Kallase tegutsemise hädakaitseseisundis, rahuldas Riigikohus kassatsiooniprotesti ning –kaebuse ja saatis kriminaalasja samale ringkonnakohtule uueks arutamiseks. Jätkuvalt leidis ringkonnakohus ning märkis oma 19. detsembri 2001. a otsuses, et P. Kallase õigeksmõistmine on põhjendatud. Lahendis märgib ringkonnakohus: "Kriminaalasjas kogutud tõendid on äärmiselt vastuolulised. Arvestades süütuse presumptsiooni põhimõttega, asus kriminaalkolleegium seisukohale, et M. Oherdi vigastused tekkisid kukkumisel vastu kõva pinda, s.o põrandale ja maapinnale. Kohus ei näinud põhjust kahelda tunnistajate ütlustes. Tõendeid selle kohta, et P. Kallas oli hädakaitses, kohus ei tuvastanud. Kohtualune ja kannatanu viibisid korteris kahekesi, nende ütlused toimunu kohta on teineteist välistavad, täiendavaid tõendeid koguda ei saa."

Käesoleva töö autor nõustub siinkohal kassatsiooniprotesti esitanud riigiprokurör A. Ülviste seisukohaga, kes leidis, et kohtud on tõepoolest hinnanud tõendeid ühekülgselt ja tuginenud üksnes P. Kallase ütlustele. Eelnevalt lugesid kohtud P. Kallase ütlused usaldusväärseteks selle põhjal, et need langesid kokku tunnistajate ütlustega. Antud juhtumi asjaoludest selgub, et tunnistajad said sündmuse kohta teada P. Kallase enda käest, mitte ei näinud toimunut ise pealt. Kuna kohtud andsid tunnistajate ja P. Kallase ütlustele suurema kaalu, jättes motiveerimatult kõrvale kannatanu tehioludega kokkulangevad ütlused, on autori arvates kassatsiooniprotest põhjendatud. Siinkohal märgib autor, et kohtueelses menetluses on antud kaasuse näitel väga oluline tuvastada, milliseid ütlusi saab pidada usaldusväärseks ja millised mitte. Kui esinevad vastuolud kannatanu ja kahtlustatava ütlustes, peab menetleja hoolikalt jälgima, milliseid ütlusi annavad tunnistajad ja milline võib olla nende ütluste jõud- kas tunnistajad nägid sündmust pealt või said tunnistajad informatsiooni mujalt. Kassatsiooniprotestis lisab riigiprokurör, et kohtud ei ole vastuolude kõrvaldamiseks midagi ette võtnud, kuid ometi tunnistati P. Kallas õigeks tõendamatuse alusel kannatanu ja kohtualuse ütluste vastolu tõttu.

Antud kaasus on problemaatiline ka selletõttu, et põhjaliku analüüsita on jäänud P. Kallase käitumine antud juhtumis. On võimalik, et kohtueelses menetluses jäeti lisaks ütluste usaldusväärsuse hindamisele ka analüüsimata hädakaitseseisundi võimalikkus, seoses viimasega ka hädakaitse piiride ületamine P. Kallase käitumises. Lahendis märgib ka riigiprokurör, et isegi kui nõustuda, et kannatanu sai süüdistuses märgitud rasked kehavigastused kukkumise käigus, peaks P. Kallas vastutama kannatanu löömise eest KrK § 113 järgi. Kassaatori arvates rikkusid kohtud õigeksmõistvat otsust tehes KrMK § 263 lg 1 p-s 3 sätestatud nõuet kontrollida, kas P. Kallase tegu sisaldab üldse kuriteokoosseisu ja kuidas seda kvalifitseerida.

Riigikohus leidis antud kohtuasjas, et kui ka lähtuda süütuse presumptsioonist, tuleb siiski vastukäivate või üksteist välistavate tõendite puhul kohtul rajada otsus usaldusväärsetele tõenditele koos põhistusega, miks hinnati osa tõendeid mitteusaldusväärseteks. Madalama astmete kohtutes leidis aset kriminaalasja ühekülgne arutamine ja tõendite valikuline hindamine. Siinkohal julgeb autor väita, et tõendite usaldusväärsuse põhjaliku analüüsi ja kontrolli esimene etapp toimub kohtueelses menetluses. Seisukoha põhjenduseks märgib autor järgmist: antud kaasuse puhul oli tegemist menetleja jaoks keeruka juhtumiga, kus kahe isiku- kannatanu ja kahtlustatava ütlused on vastuolus. Olulise kaaluga on taoliste juhtumite puhul just muud tõendid, mida on aga olenevalt juhtumist raske koguda. Kohtuarstliku ekspertiisi korraldamine vigastuste tekkemehhanismi tuvastamiseks sellistel juhtudel suurt tähtsust, sest ekspert võib vastuolulistesse ütlustesse selgust tuua. Samuti on oluline kaaluda, milliste tunnistajate ütlusi lugeda usaldusväärseteks ning põhjalikeks ja milliseid mitte.

KOKKUVÕTE

Käesolevas töös on autor käsitlenud hädakaitse instituuti, sellega seonduvaid probleeme ning küsimusi. Töö on eelkõige suunatud kohtuvälisele menetlejale eesmärgiga anda ülevaade hädakaitse kaasuste lahendamisel tekkida võivatest probleemidest ning nõuandeid nende vältimiseks. Töö koostamisel on autor refereerinud peamiselt Eesti karistusõiguse väljatöötamisse panustanud professor J. Sootaki karistusõiguse üldosa loengumaterjali nr V, milles on käsitletud põhjalikult kõiki kolme KarS-s sisalduvat õigustavat asjaolu. Autor teeb siinkohal soovituslikku laadi ettepaneku Sisekaitseakadeemia Politseikolledžile J. Sootaki karistusõiguse üldosa loengumaterjalide muutmist kriminaalpolitsei süvaõppe rühmadele kohustuslikuks karistusõiguse õppematerjaliks.

Töös on autor kirjeldanud õigusvastasuse tasandi olulisust ning ülesannet deliktistruktuuris. Riigikohus on oma mitmetes lahendites rõhutanud kolmeastmelise deliktistruktuuri järgimise olulisust, et isikule saaks ette heita karistatava teo toimepanemist ning teda seejärel vastavalt seadusele karistada. Autor on käsitlenud kolmeastmelise deliktistruktuuri korrektse järgimise nõudeid kaasuse lahendamisel ning õigusvastasuse tasandil toimuva süüteokoosseisu täitnud inimese käitumise objektiivse analüüsi olulisust.

Ka Riigikohus on lahendites lahti kirjutanud hädakaitse olulised punktid, mis on eelkõige suunatud madalama astmete kohtutele vältimaks kriminaalseaduse ebaõiget kohaldamist ja kriminaalmenetluse seaduse olulist rikkumist. Et tasakaalustada teooriat ning praktikat, on autor kasutanud uurimuse teostamiseks lisaks kirjandusele ning õigusaktidele ka kohtupraktika ning ühe Põhja Politseiprefektuuris prokuratuuri loal lõpetatud kriminaalasja määruse analüüsi.

Kaitsevahendi sobilikkuse küsimuses on autor teostanud Põhja Politseiprefektuuris 2005 aastal alustatud kriminaalasja nr 05230XXXXXX prokuratuuri loal kriminaalmenetluse lõpetamise määruse analüüsi, milles tõi välja relva kasutamisse puutuvad seisukohad, mis ei ole määruses piisavalt motiveeritud ning olulised asjaolud, mis määrusest ei selgu. Ettepanekuna on autor välja toonud analüüsitud määrusest lähtudes punkti, millele

õigusvastasust välistavale asjaolule viidates kriminaalmenetluse lõpetamisel ning motiveerimisel tähelepanu peab pöörama:

Kriminaalmenetluse lõpetamisel tuleb motiveerida seisukohad selliselt, et need ei tingiks argumentatsiooni, mis seaks kahtluse alla kriminaalmenetluse lõpetamise õiguspärasuse. Siinkohal viitab autor selguse ning üheselt mõistetavuse olulisusele.

Käesolev töö hõlmab hädakaitse piiride ületamisega seonduvaid küsimusi ning kaitsetegevuse hindamise nõudeid. Kohtueelses menetluses on oluline hädakaitse kui koosseisupärase ja õiguspärase teo puhul tuvastada kaitseseisund, kaitsetegevus, hädakaitse piiride võimalik ületamine, kaitsetahe ning lisaks hädakaitse sotsiaaleetilised piirangud.

Autor on selgitanud ekspertiisi korraldamise vajalikkust hädakaitse piiride ületamise küsimuses. Subjektiivsed tunnused hädakaitse piiride ületamise küsimuses saab tuvastada ekspertiisiga. Hädakaitse piiride ületamisel tuleb kohtueelses menetluses tuvastada ka piiride ületamise põhjus, milleks võib olla kaitsja asteeniline afektiseisund, mis takistab kaitsjal võimet aru saada hädakaitse piiridest, mida ta ründest tuleneva ohu tõrjumisel ületada ei või. See võib välistada otsese tahtluse või kavatsetuse esinemise. Kui aga enne kohtumenetlust ei ole kahtlustatavale korraldatud kohtupsühhiaatria- ja psühholoogia kompleksekspertiisi, olenemata kahtluse esinemisest menetlejal eelpoolnimetatud küsimuses, võib see mõjutada kohtumenetluse kiirust.

Kohtupraktikast valis autor analüüsiks neli riigikohtulahendit, mis käsitlevad hädakaitse instituudiga seonduvaid vahetu ründe tuvastamise, hädakaitse ja hädaseisundi eristamise, süüteokoosseisule mittevastava ründe ning tõendite hindamise probleeme, lahendusi ja seisukohti. Riigikohtu poolt välja toodud seiskohad, mis enamjaolt viitavad ekslikele hinnangutele madalama astmete kohtutes, on heaks suunajaks edaspidi erinevate hädakaitse kaasuste lahendamisel tekkida võivates küsimustes. Ehkki Riigikohtu järeldused on suunatud põhiliselt madalama astme kohtutele, valmistatakse tõendusbaas ette kohtueelse menetluse etapis. Seega on menetlejal ja prokuröril kohustus kohtu jaoks olulistele asjaoludele tähelepanu pöörata tõendite kogumisel ning vormistamisel. Autor toob kokkuvõtvalt ning lühidalt välja Riigikohtu peamised seisukohad käesolevas töös analüüsitud lahenditest:

a) Isikule süüksarvatud teo karistatavuse tuvastamisel tuleb järgida kolmeastmelist deliktistruktuuri.

b) Selleks, et oleks võimalik üldse rääkida hädakaitsest ja/või selle piiride ületamisest, tuleb kõigepealt tuvastada hädakaitseseisundi olemasolu. Alles pärast hädakaitseseisundi tuvastamist on võimalik hinnata, kas kaitsetegevus jäi hädakaitse piiridesse või ületas neid.

c) Hädakaitseseisund võib tekkida enne, kui ründaja tegevus jõuab karistusõiguslikus mõttes katse staadiumi.

d) Isik ei pea enda kaitsmisel rakendama ebakindlaid vahendeid.

e) Hädakaitsesituatsiooni hindamisel tuleb arvesse võtta eelnenud sündmuste käiku.

f) Hädakaitse piiride ületamine karistatav ainult siis, kui ta pannakse toime kavatsetult või otsese tahtlusega. Peab tuvastama, kas esinevad tõendid, mis viitavad tahtlusele või kavatsusele teostada hädakaitset vahenditega, mis ilmselt ei vasta ründe ohtlikkusele.

g) Hädakaitse ning hädaseisund on õigusvastasust välistavad asjaolud ning neid vaadeldakse deliktistruktuuri teisel tasandil, mitte kolmandal tasandil. Eelnevalt tuleb süüteokoosseisu tasandil tuvastada süüteo objektiivsed ning subjektiivsed asjaolud.

h) Sarnaselt hädakaitsega, tuleb hädaseisundi vajalikkuse puhul oht tõrjuda sobiva ja säästvaima vahendiga.

i) Hädakaitse on õigustatud ka selliste õigushüvede kaitseks, mis ise jäävad karistusõiguse kaitsealast väljapoole. Hädakaitseseisundi tekkimise aluseks võib olla ka selline õigusvastane rünne, mis ei vasta ühegi süüteokoosseisu tunnustele. Ei ole võimalik välistada olukordi, kus üksikisiku jaoks talumatult intensiivne rünne õigushüvele ei ole kuriteona ega väärteona karistatav.

j) Hädakaitseõiguse realiseerimine võib kaasa tuua õiguse kuritarvitamise (sotsiaaleetiline konflikt). Taolistel juhtudel tuleb kaaluda siiski hüvede väärtusi ning avalikku huvi. Väheohtliku ründe puhul puudub avalik huvi

hädakaitsetegevuse vastu, mille tagajärjeks oleks silmatorkavalt ebaproportsionaalne kahju ründaja õigushüvedele. Kui selline asi esineb, tuleb vaatluse alla hädakaitse piiride ületamine.

k) Kohus rajab vastukäivate või üksteist välistavate tõendite puhul otsuse usaldusväärsetele tõenditele koos põhistusega, miks hinnati osa tõendeid mitteusaldusväärseteks.

Autor leiab, et eesmärgina püstitatud asjaolude esiletoomine hädakaitse instituudi mõistmiseks on käesoleva töö näol täidetud.

ZUSAMMENFASSUNG

Die Vorliegende Arbeit wurde im Frühling 2007 von einem Polizeikadetten Eero Svarval aus der Polizei College verfasst. Der Betreuer dieser Abschlussarbeit war der Rektor Hr Priit Männik. Es ist in der estnischen Sprache geschrieben und hat den Umfang von 64 Seiten.

Zum Untersuchungsobjekt ist die Notwehr Institut in Estnischen Strafrecht. Der Autor erklärt gegebene mögliche fehlerhafte oder unausreichenden Beurteilungen in Problemen der Notwehr in Untersuchungs- und Gerichtsverfahren. Die Stichwörter der Arbeit sind: Rechtswidrigkeit, Notwehr, Angriff, Verteidigungszustand, Verteidigungstätigkeit, Notwehrgrenze, Kriminalverfahren, Gerichtsvorgehen. In der vorliegenden Arbeit wird auch analysiert, wann die Person das Recht zu Notwehr hat und wann die Grenze überschritten wird.

Als Untersuchungsmethode hat der Autor die Analyse der Ansichten in Jahr 2005 in Tallinn beendeten Strafsachen benutzt, Analyse der Gesetze und in Gerichtskasus geäußerten Ansichten der Gerichtskollegium. Von Staatsgericht ernannte Ansichten, die meistens auf verfehlte Bewertungen in untersten Gerichten hindeuten, sind auch weiterhin hilfreich bei lösen der entstehenden Fragen von verschiedenen Notwehrfällen.

Diese Arbeit ist ein Hilfsmittel für Polizeibeamte beim lösen der Notwehrfälle. Es beinhaltet Umstände die beim lösen der Notwehrfälle wichtig sind. Weil die Notwehrfälle verschiedene Argumentationen auslösen können, was zum persönlichen Meinungen führen kann, hat der Autor in der vorliegenden Arbeit den grundwichtigsten herausgebracht, was beim Notwehr Problemen in Untersuchungs- und Gerichtsverfahren erinnert werden müssen. Die Arbeit ist als ein zusammengefasstes Hilfsmittel gedacht und prätendiert nicht auf nutzen als Lehrmaterial.

Die Vorliegende Arbeit wird in der Bücherei von der Polizei College und der Bücherei die Polizeiamt aufbewahrt.

VIIDATUD ALLIKATE LOETELU

Kasutatud normatiivmaterjal

1. Kriminaalmenetluse seadustik. 12.02.2003. – RT I 2003, 27, 166, RT 2007, 12, 66.
2. Karistusseadustik. 06.06.2001. – RT I 2001, 61, 364, RT I 2007, 13, 69.
3. Eesti Vabariigi Põhiseadus. 28.06.1992. – RT I 1992, 26, 349, RT I 2003, 64, 429.
4. Tsiviilseadustiku üldosa seadus. 27.03.2002. – RT I 2002, 35, 216, RT I 2007, 24, 128.
5. Asjaõigusseadus. 09.06.1993. – RT I 1993, 39, 590, RT I 2007, 24, 128.

Kasutatud kirjandus

6. Bachmann, T. 2003. Psühhonoomia juriidilises kontekstis. Tartu. Tartu Ülikooli Kirjastus
7. Eesti Vabariigi Põhiseadus: kommenteeritud väljaanne. Tallinn:Juura, Õigusteabe AS 2002
8. Kergandberg, E. Sillaots, M. 2006. Kriminaalmenetlus. Tallinn: Kirjastus Juura
9. Maurer, K. 2000. Õigusleksikon. Tallinn: Kirjastus Interlex
10. Sootak, J. Pikamäe, P. Karistusseadustik: kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura, 2004. Tallinna Raamatutrükikoda
11. Sootak, J. 2003. Õigusvastasus. Süü. Tallinn: Kirjastus Juura

Kasutatud artikkel

12. Randma, P. 2005. V, Juridica. 321-331

Kasutatud kohtupraktika

13. 3-1-1-15-96. 30.01.1996
14. 3-1-1-55-96. 21.05.1996
15. 3-1-1-43-02. RT III 2002, 13, 145
16. 3-1-1-17-04. RT III 2004, 9, 108
17. 3-1-1-38-04. RT III 2004, 16, 193
18. 3-1-1-111-04. RT III 2005, 6, 53
19. 3-1-1-95-06. RT III 2006, 22, 199
20. 3-1-1-117-06. 19.02.2007